

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anica Ferlin

Politično-varnostni položaj Kurdov v Turčiji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anica Ferlin

Mentor:izr. prof. dr. Iztok Prezelj

Politično-varnostni položaj Kurdov v Turčiji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Zahvala

Iskreno se zahvaljujem mojemu mentorju, izr. prof. dr. Iztoku Prezlju, za vse nasvete pri pisanju diplomske naloge ter njegov nezavedni vpliv name.

Zahvaljujem se doc. dr. Pınar Bal in doc. dr. Armağan Gözkamanu, ki sta s svojo strokovno podkovanostjo in človeško toplino v meni zbudila neizmerno zanimanje za njuno maloazijsko državo. Zahvala gre tudi prijateljem in sošolcem, ki sem jih spoznala med svojim bivanjem v Turčiji, ki so me sprejeli v svoje življenje, z menoj delili osebne poglede na obravnavano tematiko ter spremenili moj svet.

Zahvaljujem se mojim zvestim prijateljem, ki verjamejo vame, tudi ko sama dvomim ter me imajo radi tudi v izpitnem obdobju.

Nenazadnje pa gre zahvala mojim staršem, sestrama in bratu, ki nesebično podpirajo vse moje podvige, zato svoje diplomsko delo posvečam prav njim, saj jim lahko le tako izkažem svojo večno ljubezen in hvaležnost.

Politično-varnostni položaj Kurdov v Turčiji

Diplomsko delo obravnava turško-kurdski spor s političnega in varnostnega vidika. Omejevanje pravic, poskusi asimilacije ter preganjanje politikov in aktivistov je pripomoglo k radikalizaciji kurdskega gibanja proti koncu 20. stoletja, zaradi česar se je Turčija soočala s številnimi terorističnimi napadi ter nasilnimi spopadi med vladnimi silami in PKK. Kljub večkratnim prekinitvam ognja in pogajanjem, jim še ni uspelo najti dolgotrajne demokratične rešitve, sta pa vpleteni strani od nasilnih metod razreševanja spora prešli na politične, pravne in diplomatske. Kljub strahu, da različne skupinske identitete ogrožajo enotno nacionalno državo, je turška vlada v zadnjem desetletju sprejela vrsto reform, ki Kurdom podeljujejo več jezikovnih in kulturnih pravic, Kurdi pa so se v tem času večkrat odpovedali orožju. Pogajanja, ki so se začela lani spomladi, so do sedaj potekala brez večjih obstranskih nasilnih incidentov, državi pa so prinesla zakon o pomilostitvi kurdskih borcev ter zavezo o spremembi protiteroristične in šolske zakonodaje. Vseeno so prebivalci Turčije zaradi preteklih izkušenj skeptični o uspehu trenutnega mirovnega procesa, se pa strinjajo, da je končanje dolgoletnega spora potrebno, doseglo pa se ga bo le z dokončno in trajno prekinitvijo ognja, saj lahko nasprotujoči si interesi tekom pogajanj sprožijo vnovično nasilje. V mirovnem procesu pa bosta pomembno vlogo igrali tudi izobrazba in zmanjšanje napetosti med etničnima skupinama. Kot najboljšo možno rešitev kurdskega vprašanja pa prebivalci Turčije vidijo podelitev enakih pravic vsem državljanom.

Ključne besede: Kurdi, terorizem, PKK, pravice manjšin, pogajanja

Political and security position of Kurds in Turkey

The thesis deals with Turkish-Kurdish conflict from the political and security point of view. Restricting of rights, attempts of assimilation and prosecution of politicians and activists contributed to the radicalization of Kurdish movement in the last decades of 20th century. Turkey has faced a number of terrorist attacks and violent clashes between government forces and PKK because of that. Despite repeated ceasefires and negotiations, government and Kurds have not managed to find a long-term democratic solution yet. Instead of violent methods for resolving the dispute, the sides started to use political, legal and diplomatic methods. Despite the fear that different group identities threaten a single nation state, Turkish government adopted a series of reforms to grant more linguistic and cultural rights to the Kurds who have meantime renounced the weapons several times. On-going negotiations are so far passing without violent incidents and have brought a law on amnesty of former Kurdish combatants. Government has also committed to amend the anti-terrorism and educational legislation. All Turkish citizens are sceptical about the success of the current peace process because of the past experiences. However, they agree that ending the long-standing dispute is necessary but the resolution could be reached just through permanent ceasefire, which eliminates possibility of another armed conflict. Important role in ending the dispute will play also education and reduction of tensions between all ethnic groups. Turkish citizens see granting of equal rights to all citizens as the best possible solution to the Kurdish issue.

Key words: Kurds, terrorism, PKK, minority rights, negotiations

KAZALO

1 UVOD	9
1.1 METODOLOŠKI OKVIR.....	10
1.1.1 Opredelitev predmeta raziskovanja.....	10
1.1.2 Cilji raziskovanja	11
1.1.3 Hipotezi.....	11
1.1.4 Uporabljena metodologija.....	12
1.1.5 Opredelitev temeljnih pojmov	13
2 ZGODOVINSKI PREGLED POLOŽAJA KURDOV NA OZEMLJU DANAŠNJE TURČIJE.....	15
2.1 POLOŽAJ KURDOV NA OZEMLJU OSMANSKEGA IMPERIJA DO USTANOVITVE REPUBLIKE LETA 1923.....	16
2.2 POLOŽAJ KURDOV V TURČIJI OD LETA 1923 DO DANES.....	19
3 POLITIČNI POLOŽAJ KURDOV V TURČIJI	22
3.1 ČLOVEKOVE PRAVICE IN PRAVICE MANJŠIN V TURČIJI	22
3.1.1 Človekove pravice	22
3.2 POLITIČNA PARTICIPACIJA IN ZBOROVANJA V TURČIJI	26
3.2.1 Politična participacija.....	27
3.2.2 Pravica do zborovanj.....	29
3.3 SOCIALNI POLOŽAJ KURDOV V TURČIJI	30
3.3.1 Nerazvitost regije in notranja razseljenost.....	30
3.4 KULTURNE IN JEZIKOVNE PRAVICE KURDOV V TURČIJI.....	33
3.4.1 Kulturne pravice.....	33
3.4.2 Jezikovne pravice.....	34
3.4.3 Pravica do izobrazbe v kurdskem jeziku	35
3.4.4 Svoboda govora in mediji	36
4 VARNOSTNI VIDIK TURŠKO-KURDSKEGA SPORA.....	37

4.1 TERORISTIČNI VIDIK TURŠKO-KURDSKEGA SPORA.....	37
4.1.1 Zgodovina PKK	37
4.1.2 Ideologija, cilji in taktike PKK	39
4.2 ORGANIZIRANI KRIMINAL	40
4.3 ODCEPITVENE TEŽNJE	41
4.4 KURDSKI NACIONALIZEM.....	42
5 REŠEVANJE TURŠKO-KURDSKEGA SPORA.....	44
5.1 VLOGA IN UKREPI TURŠKE OBLASTI PRI REŠEVANJU SPORA	44
5.1.1 Vrste politik in ukrepov	44
5.1.2 Protiteroristične operacije	47
5.1.3 Proevropske reforme	50
5.2 POGAJANJA MED TURŠKO VLADO IN KURDI.....	53
6 MOŽNOSTI ZA REŠITEV TURŠKO-KURDSKEGA SPORA.....	56
6. 1 ANKETA »REŠEVANJE TURŠKO-KURDSKEGA SPORA«	56
7 SKLEP.....	60
8 LITERATURA	62

SEZNAM KRATIC

AKP	Stranka za pravičnost in razvoj (ang. <i>Justice and Development Party</i> , tur. <i>Adalet ve Kalkınma Partisi</i>)
ARGK	Ljudska osvobodilna vojska Kurdistanu (ang. <i>People's Liberation Army of Kurdistan</i> , tur. <i>Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu</i>)
BDP	Stranka za mir in demokracijo (ang. <i>Peace and Democracy Party</i> , tur. <i>Barış ve Demokrasi Partisi</i>)
DBP	Demokratska stranka regij (ang. <i>Democratic Regions Party</i> , tur. <i>Demokratik Bölgeler Partisi</i>)
DEP	Demokratska stranka (ang. <i>Democracy Party</i> , tur. <i>Demokrasi Partisi</i>).
DTP	Stranka demokatične družbe (ang. <i>Democratic Society Party</i> , tur. <i>Demokratik Toplum Partisi</i>)
ERNK	Nacionalna osvobodilna fronta Kurdistanu (ang. <i>National Liberation Front of Kurdistan</i> , tur. <i>Eniya Rizgariya Netewa Kurdistan</i>)
ECHR	Evropsko sodišče za človekove pravice (ang. <i>European Court of Human Rights</i>)
EU	Evropska unija (ang. <i>European Union</i>)
GAP	Regionalni razvojni projekt v jugovzhodni Anatoliji (ang. <i>Southeastern Anatolia Project</i> , tur. <i>Güneydoğu Anadolu Projesi</i>)
HADEP	Ljudska demokratična stranka (ang. <i>People's Democracy Party</i> , tur. <i>Halkın Demokrasi Partisi</i>)
HDP	Ljudska demokratska stranka (ang. <i>Peoples' Democratic Party</i> , tur. <i>Halkların Demokratik Partisi</i>)
HEP	Ljudska stranka dela (ang. <i>People's Labour Party</i> , tur. <i>Halkın Emek Partisi</i>)

ICCPR	Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (ang. <i>International Covenant on Civil and Political Rights</i>)
ICERD	Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (ang. <i>International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination</i>)
KADEK	Kurdski kongres za svobodo in demokracijo (ang. <i>Kurdistan Freedom and Democracy Congress</i> , tur. <i>Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi</i>)
KONGRA GEL	Ljudski kongres Kurdistanu (ang. <i>People's Congress of Kurdistan</i> , tur. <i>Kürdistan Halk Kongresi</i>)
PKK	Kurdska delavska stranka (ang. <i>Kurdistan Workers Party</i> , tur. <i>Partiya Karkerên Kurdistan</i>)
ÖZDEP	Stranka za svobodo in demokracijo (ang. <i>Freedom and Democracy Party</i> , tur. <i>Özgürlük ve Demokrasi Partisi</i>)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (ang. <i>Organization for Security and Co-operation in Europe</i>)
OZN	Organizacija združenih narodov (ang. <i>United Nations Organization</i>)
ZDA	Združene države Amerike (ang. <i>United States of Amerika</i>)

1 UVOD

Verjamem, da lahko turška vlada in Kurdi skozi dialog in konsenz najdemo demokratično rešitev.

Abdullah Öcalan po njegovi aretaciji in razglasitvi drugega enostranskega premirja s strani PKK leta 1999 (The Guardian 1999).

Kurdi, ki so bili v preteklosti večkrat razdeljeni pod okriljem Osmanskega ali Perzijskega imperija, danes naseljujejo veliko območje na meji med Turčijo, Iranom, Irakom in Sirijo. Delitev kurdske etnične skupnosti med te štiri države je potekala po prvi svetovni vojni, ne upoštevajoč njihove skupne etnične, kulturne in zgodovinske vezi. Vsi dosedanji politični režimi na tem območju so si zaradi nacionalističnih ter geostrateških teženj na različne načine prizadevali za njihovo asimilacijo ter preprečitev avtonomije.

V Turčiji Kurdi predstavljajo največjo etnično manjšino, naseljeni pa so predvsem v enajstih provincah na jugovzhodu, v zadnjih desetletjih pa tudi v vseh večjih mestih po državi. Njihova številčnost predstavlja »grožnjo« etnični homogenosti, na kateri temelji moderna Turčija. Zaradi poskusov asimilacije Kurdov so se v tem delu države v drugi polovici 20. stoletja razvila različna separatistična gibanja, ki za doseg svojih ciljev uporabljajo nasilje in proti katerim se vlada Republike Turčije že desetletja bori z vojaškimi sredstvi. Predvsem v zadnjih dveh desetletjih pa sta sprti strani začeli posegati po sredstvih mirnega reševanja sporov, ki pa so se na žalost že večkrat izkazala za bolj ali manj neuspešna. Položaj Kurdov v Turčiji se je v zadnjih dveh desetletjih resda izboljšal, vendar to ni prineslo dokončne sprave. Kurdskim zahtevam ni bilo v celoti ugodeno, še vedno prihaja do kolektivnih kršitev človekovih pravic, prav tako smo priča terorističnim napadom s strani Kurdske delavske stranke (ang. *Kurdistan Workers Party*, v nadaljevanju PKK). Zdi se, da sta sprti strani kljub sporadičnim pogajanjem obstali na mrtvi točki.

Navdih za pričujočo diplomsko nalogo sem dobila med bivanjem v Istanbulu v letih 2012 in 2013, kjer sem v okviru programa Erasmus na eni izmed tamkajšnjih univerz preživela deset poučnih mesecev. S problematiko odnosa med etnično večinskim ter manjšinskim, Kurdskim prebivalstvom, sem bila seznanjena že pred tem, vendar sem v času, ki sem ga preživela na

ozemlju te države, lahko iz prve roke spoznala, kako velike so politične razlike in nasprotja med tema dvema skupinama prebivalstva ter kako veliko bo potrebno za njihovo premostitev.

Spoznanje o razsežnostih turško-kurdskega spora pa ni bilo edino. Turško-kurdski spor že dolgo ni več stvar notranje politike, saj vpliva na razvoj države, njen položaj v mednarodni skupnosti, prav tako pa negativno vpliva na druge države v regiji, ki se soočajo s podobnimi etničnimi vprašanji. Problematični odnos med tema dvema etničnima skupinama občasno zamaje stabilnost v regiji, kar pa nas na prvi pogled ne prizadane, saj zaradi geografske oddaljenosti in kulturnih razlik ne čutimo pretirane povezanosti s to državo. Dejstvo pa je, da se Turčija nahaja na nemirnem Bližnjem vzhodu ter predstavlja, ne le geografsko, pač pa tudi politično povezavo mednarodne skupnosti s to regijo in je zato lahko njena stabilnost ključnega pomena za vzpostavitev dialoga med državami v regiji ter drugimi državami ali organizacijami v mednarodni skupnosti.

1.1 METODOLOŠKI OKVIR

1.1.1 Opredelitev predmeta raziskovanja

Kurdi so domnevno največja etnična skupina na svetu brez lastne države. Večina izmed njih prebiva ob mejnem predelu Turčije, Irana, Iraka in Sirije na območju, ki ga sami imenujejo tudi Kurdistan. Na Bližnjem vzhodu predstavljajo za Arabci, Perzijci in Turki četrto največjo etnično skupino, zato so njihove, zdaj že pretekle želje po samostojni državi dokaj razumljive, še posebej ker izvirajo iz časov samoodločbe narodov. Večkratne namere o ustanovitvi lastne države v 20. stoletju nikoli niso bile uspešne, večkrat so bile tudi nasilno zatrite. Poleg udeležbe v nasilnih spopadih so bili Kurdi, predvsem na ozemlju Turčije, tarča diskriminatornih politik, ki so vplivale na njihov politični, varnostni, socialni in kulturni položaj. Vladnim poskusom asimilacije in homogenizacije moderne Turčije so se upirali z ustanovitvijo raznih separatističnih gibanj ter napadi na vladne sile. Namesto dialoga sta obe vpleteni strani v sporu dolga desetletja uporabljali le oboroženo silo, kar je za posledice prineslo na tisoče žrtev, poškodovanih in razseljenih oseb po celotni Turčiji, predvsem pa na jugovzhodu države. V zadnjih dvajsetih letih so tako Kurdi kot turška vlada začeli posegati po miroljubnih sredstvih, kot so prekinitve ognja, pogajanja in reforme, zato se zdi, da je rešitev kurdskega vprašanja bližje kot kdajkoli prej. Vpleteni so začeli sklepati kompromise, Kurdi so odstopili od zahtev po avtonomiji, vlada pa je sprejela nekaj reform oz. opustila prepovedi povezane z uporabo jezika.

1.1.2 Cilji raziskovanja

V diplomskem delu želim skozi politično-varnostni položaj Kurdov v Turčiji pokazati na pozitivne spremembe, ki smo jim bili priča v zadnjem desetletju. Te so Turčijo popeljale na pot stabilnejše, bolj demokratične države, mogoče pa so bile le zaradi kompromisov, premirij in uporabe metod mirnega reševanja sporov. Napadalne akcije in vojaške operacije so zamenjale reforme in pogajanja, ki pa so se do sedaj izkazala za neuspešna, saj prej ko slej ena izmed strani ni izpolnjevala dogovorjenih obveznosti in jugovzhod Turčije je zapadel v vnovično nasilje. Hkrati želim opozoriti na problematičnost obstoječe zakonodaje, ki varnostnim organom daje prevelika pooblastila za preganjanje drugačnih. Glavni cilj mojega diplomskega dela pa je na podlagi informacij, pridobljenih z anketnim vprašalnikom, predstaviti najboljše in najslabše možne rešitve spora med kurdsko skupnostjo s PKK na čelu in turško vlado.

Da bi lažje razumeli odnos med Kurdi in turško vlado bom v začetku svojega diplomskega dela predstavila zgodovinski kontekst razvoja odnosa med največjima etničnima skupinama v Turčiji. Nadalje se bom predvsem s pomočjo primarnih virov osredotočila na politični položaj Kurdov v Turčiji, z ozirom na človekove pravice, pravice manjšin ter njihov socialni in kulturni položaj ter v zvezi s tem povezane spremembe v smeri razrešitve spora. Nato bom predstavila varnostni položaj kurdske manjšine ter predvsem vlogo separatistične organizacije PKK, njen razvoj, ideologijo, cilje in dejavnosti, ki so vplivale na potek spora med Kurdi in vlado tekom zadnjih treh desetletij. Sledil bo opis ukrepov in reform, ki jih je turška vlada sprejela za izboljšanje položaja Kurdov na njenem ozemlju ter razvoja propadlih in morebitne uspešnosti trenutnih pogajanj. Nenazadnje pa bom s pomočjo sekundarnih virov in rezultatov izvedene ankete predstavila še možne rešitve Kurdskega vprašanja, ki bi bile zadovoljive za obe strani. V zaključku bom podala sklepne ugotovitve in verificirala hipotezo.

1.1.3 Hipotezi

H1: Kurdski boj za neodvisnost in kulturne pravice v Turčiji se je v zadnjem desetletju iz bojišča preusmeril na pravni in politični parket, kar se odraža tudi skozi premirje, razglašeno spomladi 2013, ki pa bo najverjetneje kratkotrajno.

H2: Pogajanja s turško vlado bodo brezplodna, saj vlada vztraja pri enakih represivnih ukrepih kot v devetdesetih letih in z množičnimi aretacijami nenasilne kurdske aktiviste spodbuja k oboroženemu uporu.

1.1.4 Uporabljena metodologija

V diplomskem delu sem uporabila naslednjo metodologijo:

- **Metoda zbiranja primarnih in sekundarnih virov**, s katero sem zbrala vso potrebno literaturo. K primarnim virom, uporabljenim v diplomskem delu sodijo nacionalni zakoni ter mednarodne pogodbe, sekundarni viri pa poleg monografskih publikacij obsegajo še članke, tako v zbornikih, kot na internetu.
- **Deskriptivna metoda**, s katero sem pojasnila temeljne pojme, potrebne za razumevanje diplomskega dela, opisala ideologijo, cilje in taktike PKK ter potek pogajanj med sprtima stranema v zadnjih dveh desetletjih.
- **Metoda analize in interpretacije primarnih virov**, ki zajema vsebinsko analizo izbranih zakonov ter mednarodnih sporazumov, ki se nanašajo na spoštovanje človekovih pravic, varstvo manjšin ter varnost in terorizem.
- **Metoda analize in interpretacije sekundarnih virov**, s pomočjo katere sem skozi diplomsko delo prikazala položaj Kurdov v Turčiji s političnega in varnostnega vidika. Sekundarni viri so bili uporabljeni predvsem za opis varnostnega položaja Kurdov v Turčiji, ukrepov, ki jih sprti strani izvajata, ter možne rešitve spora.
- **Zgodovinska metoda** je bila uporabljena za kronološki pregled položaja Kurdov na ozemlju Osmanskega imperija in današnje Turčije.
- **Anketa**, z anketnim vprašalnikom, sestavljenim iz vprašanj odprtega tipa na slučajnem vzorcu populacije, s pomočjo katere sem pridobila mnenja vpletenih strani o potencialu trenutnega mirovnega procesa ter o možnih rešitvah spora med Turki in Kurdi. Spletna anketa je bila izvedena v obdobju med 24. in 31. julijem 2014, obsegala pa je štiri vprašanja. Na anketo, ki se je izvajala v turškem jeziku je odgovorilo (delno ali v celoti) sto dvanajst oseb. Od vseh izpolnjenih anket jih je bilo za analizo primernih dvainpetdeset, od tega so jih pripadniki večinskega naroda izpolnili sedemindvajset, Kurdi pa dve manj.
- **Kvalitativna vsebinska analiza** za analizo rezultatov, pridobljenih z anketo.
- **Komparativna metoda** za ugotavljanje podobnosti in razlik v rezultatih ankete, izvedene med Turki in Kurdi.

- **Metoda nestrukturiranega opazovanja z udeležbo**, ki sem se je posluževala med svojim enoletnim bivanjem v Istanbulu, pomagala pa mi je bolje razumeti odnose med največjima etničnima skupinama v državi ter predvsem identifikacijo njihovih pričakovanj.

1.1.5 Opredelitev temeljnih pojmov

Kurdi

Kurdi so pripadniki etnične skupine, ki prebiva v zahodni Aziji. Največ, kar polovica, jih prebiva v Turčiji, veliko tudi v Iranu, Iraku in Siriji. Njihovo poselitveno območje predstavlja gorska veriga Zagros in je na vzhodu razširjeno še do gorovja Taurus, na jugu pa poteka skozi zgodovinsko mezopotamsko ravnino, vse do zgornjega toka rek Evfrat in Tigris. Kurdi izvirajo iz nomadskih plemen, ki so bila prvič omenjena v 7. stoletju. Še vedno se ukvarjajo pretežno s kmetijstvom, govorijo svoj jezik, ki sodi v skupino indoevropskih jezikov, večina pa jih pripada sunitski veji islama (Yildiz in Chomsky 2005, 5; Deschner 2007, 16).

Delitev kurdske etnične skupnosti med Turčijo, Iran, Irak in Sirijo je potekala po prvi svetovni vojni, ne upoštevajoč njihove skupne etnične, kulturne in zgodovinske vezi. Vsi dosedanji politični režimi na tem območju so si zaradi nacionalističnih ter geostrateških teženj na različne načine prizadevali za njihovo asimilacijo ter preprečitev avtonomije, Kurdi pa so se na tovrstne poskuse odzivali z ustanovitvijo separatističnih gibanj in nasiljem.

Pogajanja

Pogajanja sodijo med diplomatska sredstva, opredeljena v 33. členu Ustanovne listine Združenih narodov (ang. *Charter of the United Nations*, v nadaljevanju UL ZN) (1945), ki pravi, da morajo stranke v sporu, za katerega se lahko domneva, da bo ogrožal mednarodni mir in stabilnost, spor poskušati rešiti s pogajanjem ter drugimi miroljubnimi sredstvi. Pogajanje je proces odločanja med dvema človekoma ali skupino ljudi, ki se sporazume o nekem zaključku, sprejemljivem za vse, lahko pa je tudi proces za reševanje konflikta v katerem so vse stranke pripravljene omiliti svoje zahteve, da bi dosegle skupno rešitev (Thomson v Štrukelj 2004, 10).

Terorizem

Terorizem je opredeljen kot vsako dejanje, ki je del političnega boja, njegov namen pa je vplivati na državo (Pontra v Mandalawi 2011). »Gre za način delovanja, vplivanja, katerega

cilj je doseči, da si nekdo, ker ga je strah – zaradi izvedenega in pretečega terorizma – ne upa ravnati, kot si želi« (Smolej 2003, 75). Pripadniki terorističnih organizacij uporabljajo veliko nasilja, zlasti proti podpornikom oblasti, s katerim želijo doseči, da se kdo boji (Slovar slovenskega knjižnega jezika 2005).

2 ZGODOVINSKI PREGLED POLOŽAJA KURDOV NA OZEMLJU DANAŠNJE TURČIJE

Kurdi že tisočletja prebivajo na istem prostoru. Pojavilo pa se je več različnih teorij o njihovem imenu in izvoru; njihovi predniki bi lahko bili Guti, zavojevalci Babilona¹, ali nešemitski Huriti iz Mezopotamije², omenjajo se celo perzijski Medijci³ (Deschner 2007, 16).

Uporaba izraza Kurdi sega v 7. stoletje, izraz Kurdistan, ki se nanaša na poselitveno območje Kurdoev, pa se je prvič pojavil v 12. stoletju, ko je vladar turških Seldžukov na ozemlju današnjega Irana ustanovil provinco s tem imenom (Yildiz in Chomsky 2005, 5).

Kurdi govorijo svoj, indoevropski jezik, »/.../ ki spada v skupino zahodnoiranskih jezikov; je zelo soroden s staroperzijskim in nima nič skupnega z arabščino ali turščino« (Deschner 2007, 16). Na posluš še najbolj spominja na spevno francoščino, pa tudi sami Kurdi se zaradi jezikovnega neujemanja čutijo bolj povezane z evropskimi narodi kot z arabskimi. Kurdski jezik se deli na različna narečja; narečje Kurmanji je najbolj razširjeno v Turčiji, Siriji in na Kavkazu, Sorani v nekaterih delih Iraka in Irana, na severu poselitvenega območja Kurdoev pa se uporablja tudi narečje Zaza (Yildiz in Chomsky 2005, 4). Poleg tega Kurdi uporabljajo tudi različne pisave; z arabskimi črkami pišejo v Iraku, Iranu in Siriji, cirilico uporabljajo na območjih bivše Sovjetske zveze, v Turčiji pa uporabljajo latinsko pisavo (Deschner 2007, 16).

Tako kot se Kurdi razlikujejo v jeziku, tako je tudi z njihovo versko pripadnostjo. Večina jih pripada sunitski veji islama, ki so ga sprejeli v obdobju med 12. in 16. stoletjem, predvsem Kurdi v Iranu pripadajo šiitski veji, nekateri Kurdi pripadajo ortodoksni veji šiitskega islama, imenovani alevizem, nekaj pa jih je ohranilo prvotno veroizpoved, imenovano yezidizem. Obstajajo pa tudi manjše skupnosti kurdskih judov, kristjanov in baha'i (Yildiz in Chomsky 2005, 5).

---

¹ Guti (Qurti- Kurtie), »staro gorsko ljudstvo iz Zagrosa, v tretjem in drugem tisočletju pr. n. št. pomembna politična sila v Mezopotamiji« (Slovenski veliki leksikon v Deschner 2007, 16). Okrog leta 2230 pr. n. št. so zavzeli Babilonijo in prevzeli nadzor nad dobršnim delom Mezopotamije (Slovenski veliki leksikon v Deschner 2007, 16).

² Huriti (Horiti), neznano ljudstvo z Orienta, ki se je pojavilo v 3. tisočletju pr. n. št. in je približno tisoč let živelo v zgornji Mezopotamiji. Leta 1550 pr. n. št. so Huriti ustanovili državo, ki se je imenovala Mitani, katero so si 200 let kasneje podredili sosednji Hetiti (Veliki splošni leksikon v Deschner 2007, 16).

³ Medijci, staro ljudstvo z Orienta, iz zahodnoiranskega višavja, prvič omenjeno v 9. stoletju pr. n. št. Na prehodu v 7. stoletje so oblikovali svojo državo, ki je na vrhuncu osvojila asirsko državo, okrog leta 550 pr. n. št. pa podlegla Perzijcem (Veliki splošni leksikon v Deschner 2007, 16).

Meje Kurdistana⁴ so se skozi zgodovino spreminjale. »Njihovo strnjeno naselitveno območje, njihova razkosana domovina – Kurdistan – se razteza od gore Ararat na severu pa skoraj do Perzijskega zaliva, od Armenije do bližine sredozemskih obal, od bregov Tigrisa do iranskega višavja« (Deschner 2007, 16). Kurdi so dandanes naseljeni v Turčiji in na Bližnjem vzhodu, manjše število pa tudi na Kavkazu. Območje, ki se imenuje tudi Kurdistan, nima točno določenih meja, osrčje regij s prevladujočim kurdskim prebivalstvom pa je na gorski verigi, imenovani Zagros. Poselitveno območje Kurdiv ja na vzhodu razširjeno še do gorovja Taurus, na jugu poteka skozi zgodovinsko mezopotamsko ravnino, vse do zgornjega toka rek Evfrat in Tigris. Veliko Kurdiv pa je izseljenih v države zahodne Evrope, predvsem v Nemčijo, Francijo, Švedsko, Belgijo in Veliko Britanijo (Yildiz in Chomsky 2005, 5).

2.1 POLOŽAJ KURDOV NA OZEMLJU OSMANSKEGA IMPERIJA DO USTANOVITVE REPUBLIKE LETA 1923

V povezavi z zgodnjo zgodovino Kurdiv se pojavljajo različne zgodbe o njihovem izvoru, dejstvo pa je, da so Sumeri, Babilonci in Asirci že v 3. stoletju pr. n. št. svoje severne sosede poimenovali »Guti« oz. »Kurti«. Kurduke ali Karduke je že v 5. stoletju pr. n. št. omenjal Herodot, nekaj let za njim pa še grški vojskovodja Ksenofon. Kurdska plemena so torej na območjih, na katerih prebivajo še danes, naseljena že poltretje tisočletje (Roth 1981, 20–1).

Medijci, ki so znani kot eden izmed mogočih prednikov Kurdiv, so v 7. stoletju ustanovili svojo državo, ki je na vrhuncu moči, leta 612 pr. n. št. osvojila mogočno Asirijo in svoj vpliv razširila nad ves Iran in osrednjo Anatolijo. To leto kurdski nacionalisti obeležujejo kot začetek štetja let. Politična vladavina Medijcev se je kmalu končala, njihov kulturni vpliv pa je na ozemlju, kjer so prebivali Kurdi, ostal, vse dokler ni Aleksander Veliki osvojil Male Azije, in ozemlje, ki so ga naseljevali Kurdi, je prešlo pod grško oblast. Vse od tedaj pa do vzpona islama⁵, je bila usoda kurdskih plemen v rokah različnih zavojevalcev, ki so si

---

⁴ Kurdistan, izraz, ki se nanaša predvsem na geografsko področje, ki ga poseljujejo Kurdi, označuje pa tudi kulturo izročilo ljudi na tem območju. Izraz uporabljen tudi za samostojno skupno državo, pod katero bi se združili Kurdi (Yildiz in Chomsky 2005, 5).

⁵ Vzpon islama se je začel v 7. stoletju, po smrti preroka Mohameda. Na ozemlju, kjer so prebivali Kurdi, ga je med vojaškim pohodom nad Perziji, med katerim je vdrl tudi v Kurdistan, začel širiti kalif Omar II. Kurdi so se novi veri ter novemu jeziku silovito upirali skoraj tri stoletja, na koncu pa so okrog leta 1000 morali priznati nadoblast Arabcev (Roth 1981, 25).

podredili ta del Azije; od Armencev, Rimljanov, Mongolov, Partov, do Perzijcev. V tisočletju boja za prevlado nad ozemljem, kjer so prebivali Kurdi med mogočnejšimi državami tedanjega časa, je Kurdom večkrat uspelo ustanoviti manjše samostojne kraljevine, ki pa so ponavadi že po nekaj desetletjih klonile pod pritiskom večjih imperialnih sil. Od 7. stoletja dalje, pa skoraj vse do leta 1000 so se Kurdi upirali arabski nadvladi, hkrati pa so se morali boriti še z Bizantinci, ki so prodirali na vzhod (Roth 1981, 25).

Stoletje kasneje je na ozemlje Male Azije, kjer so prebivala kurdska plemena, iz centralne Azije po porazu z Mongoli ter v begu pred njimi prišlo več turških plemen, med njimi pleme Uguzi in turkmensko pleme Seldžuki⁶, ki so kmalu predstavljali večinsko prebivalstvo v Anatoliji. Mongoli, ki so Seldžuke preganjali, so ob tem osvojili oz. uničili tudi veliko kurdskih mest. Turško pleme Uguzi se je pod vodstvom Ertogrula združilo s Seldžuki, po njihovem zatonu pa se je Ertogrulov naslednik Osman leta 1301 oklical za sultana in ustanovil Osmansko dinastijo. Na območju Male Azije se je ponovno vnel boj za prevlado, tokrat med Osmani in Perzijci (Roth 1981, 28).

V tem času so tudi kurdska plemena doživela razcvet; ustanovljenih je bilo več kurdskih kneževin, kurdski knezi so prevzeli tudi dele armenskega ozemlja. Leta 1515 je bila med Osmansko dinastijo in kurdsкими kneževinami sklenjena pogodba o kurdski integraciji v osmansko državo, po kateri naj bi Kurdi ohranili samostojnost. Turški sultani so pogodbo kmalu prelomili, hkrati pa so tudi Perzijci želeli Kurde pridobiti na svojo stran. Kurdi so ostali razpeti med dvema mogočnima silama, leta 1639 pa so s pogodbo iz Kasri Širina⁷ rivalski Turki in Perzijci določili mejo ter razdelili Kurdistan (Roth 1981, 29).

---

⁶ Plemeni Ugozov in Seldžukov, sta na območje današnjega Bližnjega vzhoda iz centralne Azije pred Mongoli pribežali okrog 13. stoletja. Poznani tudi kot predniki prebivalcev današnje Turčije, Azerbajdžana in Turkmenistana (Roth 1981, 28).

⁷ Pogodba iz Kasri Širina, sklenjena leta 1639 med Osmansko in Perzijsko državo, je določila mejo med tema dvema državama po sredini Kurdistana. Ta meja je enaka današnji turško-iranski meji (Roth 1981, 29), pogodba pa je znana kot prva kurdska delitev (Deschner 2007, 18).

Po sporazumu med osmansko in perzijsko državo so sultani želeli neodvisne kurdske kneževine vključiti v osmanski imperij. Šele v 19. stoletju so po več neuspešnih poskusih združitve v enotno nacionalno državo⁸ kurdske neodvisne enote v obliki kneževin in provinc priznale nadvlado osmanske države. Kurdi nadvlade vseeno niso dobro sprejeli, 19. stoletje je bilo zato zaznamovano z več upori, ki so jih Turki vedno znova zatrli (Roth 1981, 32–4).

Kljub vsakemu zatrtju poskusa osamosvojitve je evropska ideja o nacionalni državi v začetku 20. stoletja dosegla tudi zahodno Azijo. Po revoluciji mladoturkov⁹ se je tudi med Kurdi oblikoval nov krog intelektualcev, ki pa ga je tik pred začetkom prve svetovne vojne zaradi fevdalnih rivalstev deprioritiziral nacionalni interes. Turška vlada je prihajajočo vojno predstavila kot sveto vojno, jihad, zato so se mnogi Kurdi srčno borili na strani razpadajočega Osmanskega imperija (Kinnane 1970, 25). Ozemlje Kurdistana je bilo okvirno razdeljeno že med vojno, s sporazumom v Sykes-Picotu so si nekatere evropske velesile že leta 1916 zagotovile povojni nadzor nad deli Bližnjega vzhoda (Deschner 2007, 19). Po porazu in koncu katastrofalne vojne pa so sile antante v pariškem predmestju vzpostavile nov svetovni red. Pogodba iz Sevresa leta 1920, ki so jo podpisale Osmanska država in zmagovalke prve svetovne vojne, je celovito preoblikovala politični zemljevid Bližnjega vzhoda. Neskladno z etničnimi, verskimi in zgodovinskimi vezmi, so sile antante ustanovile nove države Sirijo, Irak, Jordanijo in Libanon, »/.../ od Osmanskega cesarstva pa je ostala le še današnja Turčija, ki so jo pretresale notranje in zunanje krize, ranjena, ker so ji odvzeli velika območja, zmedena zaradi hkratnega razpada starega islamsko-osmanskega reda« (Deschner 2007, 18). Po tej delitvi so bili Kurdi razdeljeni med tri države; Turčijo, Irak in Sirijo. Pogajanj v Sevresu se je pod vodstvom Šerifa Paše udeležila tudi kurdska delegacija, ki je na osnovi pravice narodov do samoodločbe in Trumanovih štirinajstih točk, v katerih so prvič omenjene nacionalne pravice Kurdiv, zahtevala lastno državo Kurdistan (Deschner 2007, 19). Iz pogajanj so Kurdi izšli s pravico prebivalcev Kurdistana do neodvisnosti (Roth 1981, 41) ter možnostjo ustanovitve lastne države v roku enega leta, določeno v 64. členu Pogodbe iz

---

⁸ Na polovici 19. stoletja je izbruhnilo več vstaj naperjenih proti evropskemu vplivu, prišlo je tudi do nacionalne vstaje v Bohtanu. Ponoven poskus osamosvojitve se je zgodil v času Krimskih vojn, ko je bila pozornost Osmanskega imperija usmerjena proti Rusiji (Kinnane 1970, 23). Najbolj znan poskus združitve Kurdiv pod eno državo pa je bila Nehrijeva vstaja v letih 1878-1881, ki je znana kot največja narodnoosvobodilna vojna v zgodovini Kurdiv (Roth 1981, 33).

⁹ Mladoturška revolucija, gibanje, katerega pripadniki so prihajali iz vojaških vrst. Leta 1908 so zahtevali odstop sultana Hamida in razpis volitev. Ni jih povezovala vera, pač pa nacionalna misel, po zgledu evropskih držav (Kinnane 1970, 27; Roth 1981, 39).

Sevresa¹⁰ (Yildiz in Chomsky 2005, 7), ki pa se nikoli ni uresničila. Pogodba je bila s strani turških nacionalistov razglašena za neveljavno, kemalistična nacionalistična ideologija pa usodna za kurdsko ljudstvo.

V protiimperialistični vojni, v vojni za samostojnost leta 1919, so na strani nacionalistov sodelovali tudi Kurdi. Obe strani, tako sile antante kot turški nacionalisti, so Kurdom obljubili neodvisnot, a Kurdi so zaradi verskih in zgodovinskih vezi v osamosvojitveni vojni stopili na stran sil pod vodstvom Atatürka¹¹, potem ko je bila vojna za turško nacionalno državo dobljena, pa so bili po njihovem mnenju hudo izigrani. Kljub zagotovitvi prvega turškega predsednika, da bo novoustanovljena država domovina dveh narodov, je bila 29. oktobra 1923 ustanovljena sekularna republika, ki je temeljila na etnični homogenosti in usoda Kurdiv v Turčiji je bila tako »zapečaten« (Roth 1981, 45–6; Deschner 2007, 89; Miholič 2012).

2.2 POLOŽAJ KURDOV V TURČIJI OD LETA 1923 DO DANES

Po koncu vojne za nacionalno državo in ob podpisu lausanske pogodbe z zavezniki, 24. julija 1923, sta tako nova turška vlada kot zavezniki pozabili na obljube o ustanovitvi kurdske države oz. o kurdski samostojnosti (Roth 1981, 46). Le nekaj mesecev po podpisu sporazuma iz Lausanne je Atatürk ob poskusu vzpostavitve moderne, sekularne države, začel z asimilacijo Kurdiv. Najprej je Kurde označil za »gorske Turke«, nekakšno nazadnjaško vejo večinskega prebivalstva, kmalu pa je bila prepovedana tudi uporaba kurdskega jezika v javnih uradih, spremenjena pa so bila tudi skoraj vsa imena kurdskih vasi (Roth 1981, 46; Dismorr 2008, 21; Miholič 2012). Za Kurde je država postala zatiralska institucija, ki je zanikala

---

¹⁰ Kurdska delegacija se je z Anglijo in Francijo sporazumela o določitvi kurdskih ozemelj. Po določenem prehodnem obdobju bi nato na njihovo željo Društvu narodov predlagali kurdsko državno neodvisnost (Deschner 2007, 19).

¹¹ Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938), turški nacionalistični voditelj, ustanovitelj in prvi predsednik Turške republike. Uvedel je enostrankarski sistem, ki je obveljal do konca druge svetovne vojne, prav tako pa tudi vrsto revolucionarnih socialnih in političnih reform za modernizacijo države, vključno z emancipacijo žensk, opustitev islamskih institucij, uvedba zahodnih pravnih praks, načina oblačenja, koledarja ter zamenjava arabske pisave z latinsko. Na zunanjepolitičnem področju pa se je posluževal politike nevtralnosti ter tako vzpostavil dobre odnose s sosednjimi državami. Državo je vodil od ustanovitve leta 1923 pa do svoje smrti, leta 1938 (BBC 2014).

njihovo identiteto, po drugi strani pa je bilo večinsko prebivalstvo mnenja, da so potrebni discipline in modernizacije (Ensaroğlu 2013, 9).

Kurdska plemena so se zaradi odvzemanja pravic ter naraščajočega nasilja nad njimi s strani varnostnih organov v 20. letih priključili različnim vstajam, naperjenim proti vladi, ki so bile zadušene, spremljajoče nasilje pa je doseglo nasprotni učinek in sprožilo val nemirov v jugovzhodnih pokrajinah (Roth 1981, 47).

Na začetku 30. let prejšnjega stoletja so se razmere za Kurde, ki so se odločili z sodelovanje z vlado, izboljšale, saj so jim bila vrnjena njihova posestva, je pa zakon, sprejet leta 1934, ponovno zaostрил odnose v državi. S tem zakonom so z namenom širjenja turške kulture ozemlje razdelili na tri regije¹² (Roth 1981, 49), Kurdi pa naj bi bili po tem zakonu v manjših skupinah naseljeni oz. preseljeni v regijo, kjer je bila kultura dominantne etnične skupine najbolj razširjena. Pod pretvezo varnosti je vlada začela s prisilnimi deportacijami Kurdov, kar pa je v letih 1935 do 1937 sprožilo ponovne vstaje, ki so jih vladne sile na različne načine zatrlé¹³ (Roth 1981, 50).

Politični položaj Kurdov se po drugi svetovni vojni ni dosti spremenil, represalije so postale še hujše. Prepovedano je bilo nošenje kurdske narodne noše, pa tudi javna raba kurdskega jezika je bila še vedno kazniva. Zaradi slabšanja gospodarskih razmer je prihajalo do pogostejših demonstracij, leta 1961 pa do strmoglavljenja vlade s strani kemalističnih oficirjev ter nove ustave, ki pa za Kurde ni prinesla nobenih političnih, socialnih in kulturnih sprememb. V jezikovnih zadevah pa je šla tedanja vlada še korak dlje; kurdski jezik je bil zakonsko prepovedan in s tem vse knjige, časopisi ter glasba, hkrati pa se je v časopisih odvijalo preganjanje Kurdov kot še nikoli poprej (Roth 1981, 53–6).

Kurdski študentje so bili konec 60-ih let povezani s socialističnimi organizacijami, leta 1969 pa so ustanovili lastno politično-kulturno organizacijo, imenovano Revolucionarno kulturno

---

¹² Zakon z dne 14. junija 1934 je ozemlje Turčije razdelil na tri regije: področje, kjer je bila turška kultura močno razširjena, področje, kjer naj bi se naselilo prebivalstvo, ki ga bi bilo potrebno »poturčiti« ter področje, iz katerega bi bilo iz zdravstvenih, varnostnih, ekonomskih in kulturnih razlogov potrebno izseliti celotno prebivalstvo. Zadnja regija je obsegala predvsem jugovzhod Turčije, kjer so prebivali Kurdi (Roth 1981, 49).

¹³ Znana je operacija turške vojske, imenovana »Vhodi v votline št. 1, 2 in 3«, med katero so njeni pripadniki zazidali votline, v katerih so se skrivali pripadniki kurdskih plemen. V votline so spuščali tudi strupene pline, nekatere nasprotnike pa pokončali s streljanjem ali sežigom. Veliko kurdskih žensk je zato večkrat izbralo »častno« smrt ter se pognalo v prepad ali reko, še preden bi jih zajele turške sile ter se tako izognile fizičnim in spolnim zlorabam (Roth 1981, 50–1).

združenje vzhoda (ang. *Revolutionary Eastern Cultural Association*), ki pa ni dolgo nemoteno delovala, saj je leta 1971 ponovno prišlo do državnega prevrata, po katerem so oblast prevzeli vojaški generali, katerih glavni cilj je bil zaježiti kurdsko gibanje. Do konca 70. let, ko je oblast ponovno prevzela demokratično izvoljena vlada, je v vzhodni Anatoliji živelo 80 odstotkov Kurdov, ki so se ukvarjali predvsem s kmetijstvom ter drobno obrtjo, njihov mesečni dohodek pa je bil globoko pod državnim povprečjem (Roth 1981, 57–60).

Leta 1984 je pod vplivom tedanjih razmer znova vzknila oborožena vstaja, tokrat pod vodstvom novoustanovljene Kurdske delavske stranke (ang. *Kurdistan Workers Party*, v nadaljevanju tudi PKK) in njenega vodje Abdullaha Öcalana. Naslednji dve desetletji so v državi vladale izredne razmere, pretresali so jo oboroženi spopadi in teroristični napadi, vladne sile pa so vsepovprek obračunavale s podporniki PKK. Razmere so se nekoliko umirile v začetku tega tisočletja, po Öcalanovi aretaciji ter po tem, ko sta obe strani pristali na dialog ter proevropske reforme (Miholič 2012).

3 POLITIČNI POLOŽAJ KURDOV V TURČIJI

Na položaj Kurdiv v moderni Turčiji je skozi celotno 20. stoletje vplivala Ustava Republike Turčije (v nadaljevanju tudi Ustava), ki je bila sprejeta leta 1921 ter bila predmet sprememb v letih 1924, 1961 ter 1982. Ustava iz leta 1982 je bila ratificirana v obdobju vojaške hunte in je v veljavi še danes, temelji pa na človekovih pravicah, vendar Kurdom ter drugim etničnim manjšinam ne podeljuje posebnih pravic. Drugi, za položaj Kurdiv pomemben dokument, če ne še bolj kot sama Ustava, pa je Sporazum iz Lausanne¹⁴, ki je urejal razpad Osmanskega cesarstva in velja še danes, priznava pa obstoj dveh narodov znotraj ozemlja Turčije, Kurdiv in Turkov. Pravice Kurdiv na papirju zagotavlja tretje poglavje taistega sporazuma, ki govori o zaščiti manjšin, natančneje 38. in 39. člen. Turška vlada v 38. členu Lausanskega sporazuma zagotavlja, da bo ne glede na nacionalnost, jezik, raso ali veroizpoved, varovala življenja in svobodo vseh prebivalcev Turčije. Vsi prebivalci so po 39. členu upravičeni tudi do uporabe jezika oz. jim uporaba jezika ne bo omejena v zasebni sferi, pri izvajanju verskih obredov, v tisku in publikacijah ter na javnih zborovanjih (Treaty of Lausanne 1923, 38. in 39. člen). Po drugi strani pa pogodba, ki še vedno ureja današnje meje Turčije s sosednjimi državami, ignorira želje Kurdiv po samostojnosti ter hkrati priznava določene posebne pravice le verskim manjšinam (Yildiz in Chomsky 2005, 7).

Na položaj Kurdiv v Turčiji pa pomembno vplivajo tudi številni, v zadnjem desetletju sprejeti nacionalni zakoni ter mednarodne pogodbe, katerih podpisnica je Turčija in o katerih bom spregovorila v sledečih poglavjih.

3.1 ČLOVEKOVE PRAVICE IN PRAVICE MANJŠIN V TURČIJI

3.1.1 Človekove pravice

Turčija je bila ena izmed osemindesetih držav, ki je leta 1948 podprla Splošno deklaracijo o človekovih pravicah¹⁵, s podpisom katere se je zavezala spoštovanju pravic in svoboščin,

---

¹⁴ Sporazum iz Lausanne, mirovni sporazum, ki je urejal razpad Osmanskega imperija, podpisan 24. julija 1923 v Švici in velja še danes. Podpisnice so Združeno kraljestvo, Francija, Italija, Japonska, Grčija Romunija, Kraljevina SHS ter Turčija (Treaty of Lausanne 1923).

¹⁵ Splošna deklaracija o človekovih pravicah, sprejeta in razglašena s strani Generalne skupščine Združenih narodov, 10. decembra 1948 z resolucijo št 217 A (III). Deklaracija priznava obstoj prirojenega človekovega dostojanstva, enake pravice za vse člane družbe ter podpira napredek in boljše življenjske pogoje. Turčija jo je podpisala leta 1949 (Splošna deklaracija človekovih pravic 1948).

navedenih v njej ter sprejetju ukrepov, ki bi »/.../ zagotovili in zavarovali njihovo splošno in resnično priznanje in spoštovanje« (Splošna deklaracija človekovih pravic 1948). Hkrati je leta 1954 pristopila tudi k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin¹⁶. Na teh dveh mednarodnih pravnih aktih temelji tudi Ustava Republike Turčije, po kateri ta kot demokratična in socialna država skrbi za vladavino prava ter spoštovanje in izvajanje temeljnih človekovih pravic (Constitution of Republic of Turkey 1982, 2. čl.). Celotni drugi del Ustave je posvečen temeljnim pravicam ter dolžnostim, ki izhajajo iz njih in veljajo za vse državljane, so nedeljive in neodtujljive. Njen 15. člen, ki govori o omejitvi izvajanja temeljnih pravic v vojnem stanju ali izrednih razmerah, pa je bil leta 2004 celo dopolnjen z odstavkom, ki pravi, da je tudi v omenjenih situacijah, življenje posameznika, njegov telesni ali duhovni obstoj nedotakljiv, razen kadar smrt nastopi v okoliščinah, ki so opredeljene v vojnem pravu. Prav tako nihče ne sme biti prisiljen razkriti verskega prepričanja, mišljenja in mnenja, zaradi tega ne more biti obtožen, niti spoznan za krivega kateregakoli dejanja, dokler tako ne odloči sodišče (Constitution of Republic of Turkey 1982, 12. in 15. čl.). Drugo poglavje drugega dela Ustave pa govori o osebni nedotakljivosti ter telesnem in duhovnem obstoju posameznika, kar pa je omejeno v primeru samoobrambe, policijskih preiskav in aretacij, obvladovanja uporov in vstaj ter v primeru izvajanja ukazov s strani pooblaščenih oseb, v situacijah, ki jih ureja vojno pravo. V tem delu Ustave je prepovedano tudi mučenje in prisilno delo, saj je vsakemu državljanu zagotovljena osebna svoboda in varnost, pa tudi pravica do zasebnosti. Ustava vsem prebivalcem zagotavlja tudi nedotakljivost domov, pravico do svobodne komunikacije, do bivanja in svobodnega gibanja ter do svobodne izbire vere in prepričanja (Constitution of Republic of Turkey 1982, 17.–24. člen).

Kot že omenjeno, turška Ustava izhaja iz Splošne deklaracije človekovih pravic ter Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, zato so z njo posameznikom in skupnostim zagotovljene vse temeljne pravice in svoboščine. Realnost pa je precej drugačna. Kurdi v Turčiji so še dandanes vpleteni v oborožene konflikte z vladnimi varnostnimi silami in podvrženi marginalizaciji ter resnim kršitvam človekovih pravic. Vlada Republike Turčije je z amandmaji k Ustavi omejila nekatere najosnovnejše pravice, kot so

---

¹⁶ Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, veljavna od leta 1953, njene podpisnice so članice Sveta Evrope, zavezale pa so se, upoštevajoč Splošno deklaracijo o človekovih pravicah ter cilje Sveta Evrope, obveznemu spoštovanju človekovih pravic, kar se nanaša na vse osebe, ki so v pristojnosti vlad podpisnic (Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin 1953). Turčija je h konvenciji pristopila leta 1954.

osebna nedotakljivost in nedotakljivost domov ter pravica do svobode gibanja, misli in prepričanja. Seveda so te omejitve potrebne za zagotavljanje nacionalne varnosti ter varnosti posameznikov, pojavilo pa se je tudi več zlorab teh amandmajev v povezavi z nadzorom kurdske etnične manjšine. Kršitve osnovnih pravic Kurdov ne izhajajo iz kulturnih ali jezikovnih, pač pa iz etničnih razlik. Kurdi so tarča pripadnikov policije, paravojaških sil ter nasploh javnih uslužbencev le zato, ker so Kurdi (Yildiz in Chomsky 2005, 89–92). Poudariti pa je potrebno, da do kršitev človekovih pravic prihaja z obeh strani. Sila in pritisk, ki ga vladne službe izvajajo nad Kurdi, je večkrat le odgovor na nasilje s strani te največje etnične manjšine na turškem ozemlju. Največja kurdska organizacija, nekoč politična, sedaj pa mednarodno priznana kot teroristična, je soodgovorna za številne smrtne žrtve ter kršitve temeljnih pravic in svoboščin.

3.1.2 Pravice manjšin

Manjšinsko prebivalstvo v Turčiji predstavlja od 25 do 30 odstotkov celotnega prebivalstva, kar pomeni, da jih izmed 76 milijonov prebivalcev kar od 19 do 23 milijonov pripada različnim manjšinskim skupinam (Central Intelligence Agency 2014).

Nacionalna zakonodaja Kurdom, ki jih z vidika mednarodne skupnosti uvrščamo med manjšine, ne podeljuje nobenih posebnih pravic. Za Kurde ter na splošno vse v Turčiji živeče manjšine je pomemben 10. člen Ustave, ki zagotavlja enakost pred zakonom, ne glede na raso, veroizpoved, barvo, spol ali politično pripadnost (Constitution of Republic of Turkey 1982, 10. čl.). Turška zakonodaja omogoča manjšinske pravice le tistim skupinam, ki so kot manjšine prepoznane na podlagi Ustave ali Mirovne pogodbe iz Lausanne, in to so le verske manjšine, kamor sodijo v Turčiji živeči Armenci, Grki in Judje. Država pa ne pozna zakona, ki bi neposredno ščitil manjšine ter zagotavljal zaščito pred diskriminacijo (Kaya in Baldwin 2004, 6).

Status manjšin v Turčiji zato urejajo mednarodne pogodbe, h katerim je pristopila ter prevzela obveznosti, kljub temu pa skoraj tretjina prebivalstva Turčije ni deležna enakih pravic, njeni pripadniki pa so obravnavani kot drugorazredni državljani (Karimova in Deverell 2001, 18).

Turčija je temeljni dokument, ki ureja status in pravice manjšin na ozemlju članic Sveta Evrope, kamor od leta 1949 sodi tudi Turčija (Council of Europe), Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (ang. *International Covenant on Civil and Political Rights*, v nadaljevanju tudi ICCPR) ratificirala 23. septembra 2003, prav tako pa je ratificirala

tudi oba opcijska protokola k Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah (The United Nations Human Rights Treaties 2004; United Nations Human Rights 2014). Ob ratifikaciji pakta je Republika Turčija sprejela tudi več zadržkov, ki pravijo, da bo država izpolnjevala svoje obveznosti v skladu z obveznostmi iz UL ZN (še posebej iz 1. in 2. člena), da bo obveznosti iz te pogodbe izvajala le v odnosu do držav, s katerimi ima diplomatske odnose, ter da je ta pogodba veljavna izključno na nacionalnem ozemlju, z obzirom na pravni in upravni red Turčije. Najpomembnejši zadržek, ki ga je Turčija sprejela ob ratifikaciji ICCPR, pa se nanaša na njegov 27. člen, ki pravi, da manjšinam ne sme biti »/.../ odvezta pravica, da skupaj z drugimi člani svoje skupine uživajo svojo lastno kulturo, izpovedujejo in prakticirajo svojo vero ali uporabljajo svoj lasten jezik« (Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah 1966, 27. čl.; Yildiz in Chomsky 2005, 95). Republika Turčija si pridržuje pravico do razlage in uporabe določb 27. člena ICCPR v skladu s povezanimi določbami in pravili iz Ustave ter Pogodbe iz Laussane iz leta 1923 in njenih prilog (The United Nations Human Rights Treaties 2004).

Zadržek o interpretaciji 27. člena skozi Ustavo in Pogodbo iz Laussane, ki sta pomanjkljivi na področju varstva manjšin, saj priznavata le verske in ne etničnih manjšin, pa je po dunajski Konvenciji o zakonu o pogodbah zaradi nasprotovanja sami ideji pogodbe, neveljaven (The United Nations Human Rights Treaties 2004). Tudi sama vlada je z amandmajem k 90. členu Ustave leta 2004, ki pravi, da v primeru konflikta med nacionalno zakonodajo in mednarodno pogodbo, obvelja slednja, formalno naredila korak bližje k priznanju manjšin, vendar zaenkrat to ostaja le mrtva črka na papirju (Ministry of Foreign Affairs 2007, 4–5).

Kot članica Organizacije združenih narodov (ang. *United Nations Organization*, v nadaljevanju OZN) in Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (ang. *Organization for Security and Co-operation in Europe*, v nadaljevanju OVSE) bi Turčija morala delovati skladno z njunimi normami. Prav tako jo kot članico Sveta Evrope zavezuje sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice (ang. *European Court of Human Rights*, tudi ECHR), vendar v realnosti Turčija večkrat ne spoštuje mednarodnih norm, ki urejajo manjšinske pravice. Kot že omenjeno, je ob ratifikaciji ICCPR, temeljnega dokumenta za varstvo manjšin, sprejela zadržke, kljub temu da pogodba, kot je ICCPR, ne bi smela biti omejena z nacionalnimi zakonodajami (Kaya in Baldwin 2004, 5).

Največja ovira pri podeljevanju in izvajanju pravic Kurdov pa izhaja iz same definicije manjšin ter iz samega bistva te države, ki temelji na nacionalizmu, saj kot že rečeno,

Republika Turčija ne priznava etničnih manjšin. V obdobju po ustanovitvi moderne sekularne republike so bili Kurdi celo poimenovani »gorski Turki«, zato jim kot izvorno enakim večinskemu prebivalstvu potemtakem posebne pravice, namenjene manjšinam, niso pripadale. Oblasti so skozi celotno 20. stoletje v prizadevanju po ohranitvi eno-nacionalne države poskušale »poturčiti« manjšinsko prebivalstvo, kaznovati izkazovanje manjšinske kulture in razseliti kurdsko prebivalstvo. Po drugi strani pa si tudi Kurdi sami ne želijo biti prepoznani kot manjšina, pač pa kot enakovreden konstitutiven element turške države (Yildiz in Chomsky 2005, 93–4).

Turčija do danes tudi še ni pristopila k Okvirni konvenciji o zaščiti narodnih manjšin, prvi mednarodno zavezujoči pogodbi s področja varstva manjšin znotraj držav članic Sveta Evrope (Svet Evrope 1994; Yildiz in Chomsky 2005, 95). Parlamentarna skupščina Sveta Evrope si prizadeva, da bi Turčija podpisala to pogodbo, enako pa priporoča tudi Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti, neodvisno opazovalno telo, ustanovljeno s strani Sveta Evrope (Yildiz in Chomsky 2005, 96).

Kljub še vedno številnim kršitvam pravic Kurdov in drugih manjšin se situacija v Turčiji izboljšuje. Leta 2004 je Evropska komisija razglasila, da država izpolnjuje Kopenhagenske kriterije, kamor sodi tudi spoštovanje in zagotavljanje pravic manjšin (prav tam).

Za izboljšanje položaja Kurdov v Turčiji pa ne bodo ključni mednarodni dokumenti, katerih podpisnica je država, pač pa bodo potrebne tudi ustavne spremembe. Vključitev kurdske manjšine v nacionalno zakonodajo, predvsem pa njena opredelitev kot take, je nujna, saj bi bili tako Kurdi deležni večje zaščite, predvsem pa varnosti. Z zakonsko uvrstitvijo Kurdov med manjšine bi bila izpodbita tudi formalna legitimnost zanikanja pravic Kurdov in njihove identitete ter poskusov asimilacije (Yildiz in Chomsky 2005, 99–100).

3.2 POLITIČNA PARTICIPACIJA IN ZBOROVANJA V TURČIJI

V Turčiji velja načelo splošne volilne pravice, zato lahko vsi državljani, stari nad 18 let, z izjemo vojaških uslužbencev in obsojencev na prestajanju kazni, oddajo svoj glas na volitvah ter sodelujejo na referendumu in v političnih strankah (Constitution of Republic of Turkey 1982, 67. čl.). Ustava in zakoni državljanom zagotavljajo pravico, da svoje predstavnike

izvolijo na demokratičnih, neposrednih in svobodnih volitvah, kljub temu pa vlada s sprejetimi dopolnili zakonodajnih aktov onemogoča delovanje nekaterih strank (prav tam).

3.2.1 Politična participacija

Vstop v parlament manjšinam je zaradi turškega volilnega sistema, ki zahteva 10% glasov na nacionalni ravni, praktično onemogočen. Celotna največja legalna kurdska stranka DEHAP, ki je bila leta 2003 prepovedana, se kljub visokemu odstotku glasov v kurdskih regijah v preteklosti ni mogla prebiti v parlament, saj na nacionalni ravni ni zbrala dovolj glasov¹⁷ (Kaya in Baldwin 2004, 13; Yildiz in Chomsky 2005, 58). Večina kurdskih kandidatov zato na parlamentarnih volitvah sodeluje z neodvisno kandidaturo. Na zadnjih parlamentarnih volitvah leta 2011 je največja legalna kurdska stranka, Stranka za mir in demokracijo (tur. *Barış ve Demokrasi Partisi*, tudi BDP), ki se od združitve z Ljudsko demokrasko stranko (tur. *Halkların Demokratik Partisi*, tudi HDP) po letošnjih lokalnih volitvah imenuje Demokratska stranka regij (tur. *Demokratik Bölgeler Partisi*, tudi DBP), dosegla najboljši rezultat, saj je v 550 članski parlament vstopila s 36 poslanci, od tega je bilo izvoljenih kar 11 žensk. Na volitvah je stranka dobila okrog 3 milijone glasov, v nekaterih okrožjih z večinskim kurdskim prebivalstvom tudi do 90 odstotkov (Soban 2011). Na nedavnih prvih neposrednih predsedniških volitvah pa je kurdski kandidat prejel 8,4 odstotka glasov (Dnevnik 2014).

Turška zakonodaja prepoveduje politične aktivnosti, ki temeljijo na nacionalnih, verskih, rasnih in jezikovnih razlikah (Kaya in Baldwin 2004, 13). 81. člen Zakona o političnih strankah (ang. *Law on Political Parties*) prepoveduje tudi zaščito in razvoj neturških kultur in jezikov ter poistovetenje z njimi (Yildiz in Chomsky 2005, 59). Omenjeni člen zakona, ki prepoveduje tovrstne aktivnosti, je bil v preteklosti osnova za prenehanje delovanja več kurdskih strank. Izhajajoč iz reforme iz leta 2003 pa je sedaj za prenehanje delovanja stranke potrebno soglasje treh petin enajstčlanskega Ustavnega sodišča ter ustavno opredeljeni razlogi (Kaya in Baldwin 2004, 13; Yildiz in Chomsky 2005, 59). Alternativne in etničnomanjšinske politične stranke so v Turčiji še vedno tarča sodnega nadlegovanja in preganjanja, ne glede na to, kako zmerne in miroljubne so njihove aktivnosti. Izhajajoč iz Ustave imajo posamezniki pravico do ustanavljanja političnih strank ali članstva v njih (Constitution of Republic of Turkey 1982, 68. čl.), to pravico pa podeljuje tudi 11. člen Evropske konvencije o človekovih

---

¹⁷ Na parlamentarnih volitvah leta 2003 je stranka DEHAP v petih, pretežno kurdskih regijah, dobila več kot odstotkov glasov, vendar to ni zadostovalo za uvrstitev v parlament, saj je na nacionalni ravni prejela le 6% (Yildiz in Chomsky 2005, 58).

pravica, kršitve katere je večkrat ugotovilo tudi Evropsko sodišče za človekove pravice (Yildiz in Chomsky 2005, 60).

Omenjeni Zakon o političnih strankah prepoveduje tudi uporabo drugega jezika kot turškega v političnih aktivnostih. Ta zakon je izrazito diskriminatoren do kurdske ter tudi drugih etničnih manjšin, saj prepoveduje uporabo manjšinskih jezikov v političnih aktivnostih, hkrati pa omogoča prevod v tuje jezike. Zakon je osnova za nadlegovanje manjšinskih politikov, predvsem kurdskih, ki so bili večkrat preiskovani, obtoženi ter kaznovani zaradi uporabe svojega jezika na strankarskih shodih in podobnih dogodkih¹⁸. Jezik manjšin, torej tudi kurdski, je na ozemlju Turčije prepovedan tudi za predvolilno promocijo (Kaya in Baldwin 2004, 14; Yildiz in Chomsky 2005, 60–1).

Parlament se s Kurdi ter drugimi etničnimi manjšinami na ozemlju Turčije ne posvetuje oz. jih ne vključuje v parlamentarne komisije. V 60-ih letih je bila ustanovljena Podkomisija za manjšine, katere aktivnosti in poslanstvo nista bila javno znana, prav tako ni vključevala predstavnikov kurdske skupnosti, pač pa le predstavnike ministrstev, sveta za nacionalno varnost in obveščevalne službe. Na njenem mestu je bil ustanovljen Odbor za ocenjevanje manjšinskih problemov, ki prav tako ne vključuje kurdskih predstavnikov in čeprav je njegovo poslanstvo usklajevanje manjšinskih problemov z evropskimi standardi, ga omejuje nacionalna zakonodaja, ki ne priznava vseh mednarodno priznanih manjšin na svojem ozemlju. Komisije, ki bi predstavljala manjšine, ni mogoče najti niti na lokalni ravni, kjer delujejo odbori za človekove pravice, vendar ne na področju manjšin (Kaya in Baldwin 2004, 15).

Spremembe pa nakazuje novi Zakon o združevanju iz leta 2004, ki prinaša nekatere omejitve glede vladnega vmešavanja v legitimne aktivnosti združenj in organizacij. Čeprav organizacijam in političnim strankam ni več potrebno obveščati oblasti o svojih sestankih, varnostne sile ne smejo posredovati v prostorih organizacij brez sodnega naloga ter, čeprav so študentske organizacije ponovno dovoljene, so vsi, ki nasprotujejo vladi, najsi bodo to opozicijske politične stranke ali človekoljubne organizacije, predmet strogega nadzora in preganjanj (Yildiz in Chomsky 2005, 56; ICNL 2014).

---

¹⁸ Znan je primer kurdske političarke Leyle Zane, ki je na volitvah leta 1994 kandidirala kot neodvisna kandidatka, po izvolitvi pa v parlamentu prisegla v kurdskem jeziku in bila obsojena. Kljub večkratnim opozorilom mednarodne skupnosti, ECHR ter številnih človekoljubnih organizacij je bila iz zapora izpuščena šele leta 2003 (Yildiz in Chomsky 2005, 60–1).

3.2.2 Pravica do zborovanj

34. člen Ustave in 3. člen Zakona o demonstracijah in javnih zborovanjih na ozemlju Turčije vsem državljanom podeljujeta pravico do miroljubnih demonstracij in zborovanj brez predhodnega dovoljenja (Constitution of Republic of Turkey 1982, 34. čl.; Denber 2004). Največ pozornosti so pritegnili protivladni protesti, ki so se odvijali maja in junija 2013, najprej v Istanbulu, nato pa skoraj po celotni državi. Kljub temu, da je bil sprva vzrok za proteste okoljevarstvene narave, je manjšo skupino demonstrantov v istanbulskem parku zaradi prekomerne uporabe sile s strani policije podprlo na milijone ljudi, tudi Kurdi. Protesti so bili najbolj množični doslej in so pokazali na disproporcionalno uporabo sile s strani varnostnih sil.

Dejstvo je, da se v tem večmilijonskem mestu vsakodnevno odvijajo demonstracije in javna zborovanja, ki so skrbno nadzorovana s strani policije¹⁹. Protestniki so obdani z varnostnimi silami, za katere se zdi, da čakajo le na en napačen korak ter nato uporabijo vsa mogoča prisilna sredstva. Varnostni ukrepi pa so še mnogo strožji, če gre za proteste katere izmed nepriznanih etničnih manjšin. Osebnost sem bila med svojim desetmesečnim bivanjem v Istanbulu priča tem vsakodnevnim demonstracijam, vendar sem se po predhodnem opozorilu kurdskega znanca izognila etnično motiviranim, saj se le-te običajno končajo s prisilnimi sredstvi ter aretacijami. Več njegovih prijateljev in sorodnikov, ki so bili udeleženi v tovrstnih demonstracijah, na katerih so zahtevali enake pravice za kurdsko manjšino, je bilo priprtih, njegov bratranec pa je brez obsodbe v zaporu že od leta 2012, ker se je udeležil protestov na trgu Taksim, ki jih je organizirala kurdska skupnost in ne PKK.

Množični protesti leta 2013 so bili odgovor ljudstva na policijsko nasilje, saj si ljudje, predvsem pa mladi Turki ne želijo živeti v državi, v kateri ne smejo javno izraziti svojega mnenja in so zato lahko celo preganjani. Najbolj pa žalosti dejstvo, da ob kršitvi ustavne pravice do zborovanj in demonstracij pogosto pride tudi do kršitev drugih človekovih pravic (npr. pravica do osebne svobode, nedotakljivost domov itd.), demonstranti pa so tarča nadlegovanja, preganjanja ter v zadnjem času tudi javnega sramotenja v medijih in na družbenih omrežjih s strani vlade. Novi Kazenski zakonik (ang. *Turkish Penal Code no. 5237*) iz leta 2004 in Zakon za boj proti terorizmu (ang. *Law on Fight Against Terrorism no. 3713*) iz leta 1991, nazadnje dopolnjen leta 2010, pa kriminalizirata nekatere elemente

---

¹⁹ Večkrat se zgodi, da je policistov, ki nadzirajo demonstracije, več kot protestnikov, le-te pa nadzorujejo v popolni bojni pripravljenosti, z vodnimi topovi in oklepniki, ne glede na to, da je število protestnikov velikokrat manjše od petdeset ter so miroljubni in lahko obvladljivi.

protestiranja kot teroristično dejanje ter tako omogočata obsodbo demonstrantov na dolge zaporne kazni. Za klicanje sloganov, kazanje zmagovitih znakov in kretenj, držanje transparentov in metanje kamenja so protestniki lahko obsojeni na dolgoletni zapor (Human Rights Watch 2010, 19; LegislationLine 2011).

Niti proevropske reforme, ki jih je Turčija leta 2003 vnesla oz. z njimi dopolnila Zakon o demonstracijah in javnih zborovanjih, niso prinesle velikih sprememb. Čeprav organizacijam ni več potrebno obvestiti oblasti o demonstracijah več kot 24 ur prej ter so demonstracije lahko prekinjene s strani oblasti le v primeru resne varnostne grožnje oz. kriminalnega dejanja, je bilo v obdobju po spremembi zakona zabeleženo, da je policija prekinila številne demonstracije, zborovanja in tiskovne konference (Denber 2004; Yildiz in Chomsky 2005, 56).

3.3 SOCIALNI POLOŽAJ KURDOV V TURČIJI

Na krizo v Turčiji in socialni položaj Kurdov vpliva nepriznavanje kulturne različnosti, ki izvira še iz časa ustanovitve republike. Prav tako država ne podpira različnih identitet in načinov življenja, saj naj bi ti ogrožali enotno in popolno družbo (Yavuz 2005, 253). Politična nasprotja pa se najbolj odražajo na gospodarskem in socialnem področju. Regije, naseljene s Kurdi so najrevnejše zaradi gospodarske nerazvitosti in zaostalosti, ki pa je posledica državne »diskriminacije«.

3.3.1 Nerazvitost regije in notranja razseljenost

Kurde so začeli v okviru Atatürkove ideje popolne »turkifikacije« prisilno razseljevati že v 20. letih prejšnjega stoletja. Razseljevanja manjšinskega prebivalstva je bilo takrat razumljeno kot možnost za uničenje kurdske identitete ter izločitev separatističnih teženj. Vrhunec je prisilno razseljevanje doseglo v 80-ih letih, v času vojaškega prevrata, kot eden izmed načinov za slabitev PKK in njene podpore s strani kurdskega podeželja. Prvotni cilj razselitve je bil nedvomno zmanjšanje moči PKK, vendar so bile kasneje celotne vasi »očiščene« kurdskih prebivalcev, ki se niso želeli pridružiti državnim civilnim milicijam, imenovanim »Vaška straža« (tur. *Koruculuk*). Vlada je razseljevanje uporabila kot obliko kolektivnega maščevanja, pri tem pa uporabila izjemno nasilne tehnike; od pretepanja, izginotja oseb, ponižujočega ravnanja in groženj do spolnih zlorab in posilstev. V nekaterih primerih so se

varnostne sile poslužile tudi embarga na hrano ter tako izstradale prebivalce iz njihovih domov, na koncu pa s požiganjem hiš, javnih in gospodarskih objektov ter premoženja zagotovile, da življenje na tistem območju ni bilo več mogoče. V zadnjih dveh desetletjih prejšnjega stoletja je bilo od obstoječih 5000 vasi delno ali v celoti evakuiranih kar 3848 vasi. Tri milijone Kurdov je ostalo brez domov in premoženja²⁰ (Yildiz in Chomsky 2005, 76–7).

Razseljevanje prebivalstva je vladi tedaj zagotavljalo večji nadzor v jugovzhodnem delu države, tudi večji nadzor nad kurdsko skupnostjo in njenimi aktivnostmi, zmanjšalo je zahteve po avtonomiji ter povečalo asimilacijo Kurdov v večinsko turško družbo (Yildiz in Chomsky 2005, 77).

Čeprav je turška vlada še leta 2003 kot poglavitni razlog za razseljenost kurdskega prebivalstva na jugovzhodu navajala teroristične aktivnosti s strani PKK, je Evropsko sodišče za človekove pravice zavrnilo to stališče ter podalo mnenje, da so vladne sile namerno uničevale domove in premoženje kurdskega prebivalstva ter da svojih domov prebivalci niso zapustili zaradi spopadov med PKK in vojsko, pač pa so jih vladne sile prisilno evakuirale (Yildiz in Chomsky 2005, 77–8).

Na tem mestu pa je vseeno potrebno dodati, kljub mnenju sodišča, da so bile dejanja vladnih varnostnih sil glavni, ne pa edini razlog za razseljevanje prebivalstva na tem območju. PKK je prav tako požigala celotne vasi ter zlorabljala prebivalce, za katere je domnevala, da sodelujejo z državo. Del migracij iz jugovzhoda države, pa so po besedah vlade, rezultat ruralno-urbanega migracijskega procesa, čeprav je bila ta proces bolj obsežen prav zaradi nasilja v regiji.

Trenutno pa si vlada domnevno na ozemlju z večinskim kurdskim prebivalstvom želi v okviru t.i. Regionalnega razvojnega projekta za jugovzhodno Anatolijo (ang. *Southeastern Anatolia Project*, v nadaljevanju GAP) za dosego energetske samozadostnosti, zgraditi številne jezove in hidroelektrarne, kar pa bi povzročilo razseljenost na deset tisoče Kurdov (prav tam).

Turčija se je zavezala k reševanju problema razseljenega prebivalstva, vendar ji to ni v največjem političnem in gospodarskem interesu. Vlada si še vedno želi izvajati celovit nadzor nad jugovzhodnim delom ozemlja in kurdskim prebivalstvom, asimilacije Kurdov v turško družbo ter izpeljati nekatere gospodarske projekte v regiji, zato smo bili tudi v zadnjem

---

²⁰ Uradno število notranje razseljenih Kurdov, ki ga je posredovala turška vlada je 350.000, vendar je po oceni mednarodnih organizacij to število verjetno veliko večje, blizu tri milijone (Yildiz in Chomsky 2005, 76–7).

desetletju priča prisilnim evakuacijam. Prav tako vlada ne posveča pozornosti težavam, s katerimi se soočajo razseljeni prebivalci; pestita jih izjemna revščina in pomanjkanje, prisiljeni so živeti v najrevnejših mestnih četrtih, prav tako pa jih pesti pomanjkljiva izobrazba ter posledično visoka stopnja brezposelnosti (Yildiz in Chomsky 2005, 79).

Vrnitev razseljenega prebivalstva v stare vasi pa onemogočajo tudi »Vaške straže«, ki so bile v 80-ih in 90-ih letih odgovorne za množične prisilne evakuacije, številne kršitve človekovih pravic ter tihotapljenje drog, dandanes pa so še vedno prisotne v regiji. Namesto nudenja pomoči pri vrnitvi razseljenih Kurdov, njihova prisotnost še bolj ovira proces vrnitve, saj njihovi pripadniki s postavljenimi nadzornimi točkami ovirajo dostop Kurdov do njihovih domov in posesti, okupirajo nenaseljene domove ter ustrahujejo prebivalstvo (Yildiz in Chomsky 2005, 83).

Projekti za vrnitev razseljenih Kurdov, ki jih je zagnala Turčija, so prinesli izjemno majhne rezultate, implementacija ukrepov pa je počasna in nedosledna. V letih 2003 do 2005 naj bi se na svoje domove po podatkih vlade vrnilo le okrog 125.000 ljudi, čeprav si vrnitve želi skoraj celotno razseljeno prebivalstvo. Projekti, kot je t.i. Vračanje in rehabilitacija vasi (ang. *Village return and rehabilitaion project*) iz leta 1999, so bili večinoma neuspešni zaradi pomanjkanja politične volje in centralizacije finančnih sredstev. Sam motiv Turčije za osnovanje projektov za vrnitev razseljenega prebivalstva je bila krepitev vezi z Evropsko unijo (ang. European Union, v nadaljevanju tudi EU), v korist česar govori pomanjkanje transparentnosti pri izvajanju projektov ter neupoštevanje razseljene populacije in zadevnih organizacij. Vlada si namesto vrnitve v prvotne vasi prizadeva za naselitev kurdskega prebivalstva v nova, centralizirana naselja, ki so pod nadzorom vlade, kar vsekakor ni v korist Kurdov, ki si želijo vrnitve v svoje rodne vasi (Yildiz in Chomsky 2005, 80–3).

Programi, ki jih je turška vlada pripravila za vrnitev Kurdov na njihove domove, tudi niso celoviti, saj ne vsebujejo konkretnih socialnih, ekonomskih in kulturnih rešitev (Yildiz in Chomsky 2005, 80). Država ne vlaga finančnih sredstev v gospodarstvo in infrastrukturo na tem območju, kar prinaša veliko stopnjo nepismenosti in nizke dohodke. Prav tako regijo pesti slaba kakovost javnih storitev, kot sta zdravstvo in šolstvo, nekateri prebivalci pa še danes živijo brez elektrike in pitne vode (Yildiz in Chomsky 2005, 84). Z izjemo gospodarskega projekta GAP, Turčija ne izvaja nobenih ukrepov za gospodarski razvoj regije, ki ostaja revna ter za mlade neperspektivna, zato smo v zadnjih desetletjih priča predvsem prostovoljnim ekonomskim migracijam kurdske mlajše generacije v večja industrijska središča (Gürses

2008, 85), katera je s seboj prinesla ruralno revščino. Prebivalci predmestij, ki so nastala v tovrstnih razmerah, še danes živijo v skromnih nezakonitih zgradbah, brez potrebne infrastrukture. Do leta 2007 je okrog 50 odstotkov prebivalcev treh največjih turških mest, Istanbula, Ankare in Izmirja, živel v predmestjih in predstavljalo rekonstrukcijo periferije v centru (Demiralp 2007, 119). Neenakomerna ekonomska razvitost in fevdalna socialna struktura na jugozahodu, ki razvoj še znatno ovira, pa povzročata nezadovoljstvo med ljudmi in priložnost za PKK, da si poveča podporo v ekonomsko prikrajšani etnični skupnosti (Gürses 2008, 85), saj diskriminacija, ki se odraža v ekonomski neenakosti oz. nerazvitosti regije, vodi k radikalizaciji. Regionalne neenakosti ustrezajo etničnim mejam, saj je kurdski jugovzhod države najrevnejši predel, socialni in ekonomski položaj njenih prebivalcev pa je znatno doprinesel k razvoju etno-nacionalizma (Yavuz 2005, 253).

3.4 KULTURNE IN JEZIKOVNE PRAVICE KURDOV V TURČIJI

Izraz »Kurd« oz. »kurdski« je bilo od leta 1983 prepovedano javno uporabljati. Prav tako otrokom ni bilo dovoljeno podeljevati kurdskih imen ter ohranjati kurdske tradicije. Podeljevanje kulturnih in jezikovnih pravic Kurdom v Turčiji je še vedno občutljiv problem, ki državo loči od popolne demokratizacije, posameznike pa izključuje iz družbenega življenja, javnih storitev, izobrazbenih in zaposlitvenih priložnosti. Nadalje lahko omejitve jezikovnih pravic manjšine onemogočajo dostop do zdravstvenih storitev, politične participacije ter do lastne literature (Yildiz in Chomsky 2005, 63).

3.4.1 Kulturne pravice

Kultura daje vrednost človeškemu življenju in vliva samospoštovanje, zato države, ki svojim manjšinam zanikajo kulturne pravice, njihovim pripadnikom vzbujajo občutek nesprejetosti, manjvrednosti in obrobnosti. Po drugi strani pa ima podeljevanje kulturnih pravic lahko pozitiven učinek na državo, saj različne identitete in kulture državo bogatijo, jo delajo bolj odprto, živahno, hkrati pa zaradi čezmejnih odnosov manjšin s sorodnimi etničnimi skupnostmi, prispevajo k mednarodnemu miru in varnosti (Yildiz in Chomsky 2005, 63–4).

Največji izziv pri zagotavljanju kulturnih pravic pa za nekatere države, med njimi tudi Turčijo, predstavlja ideja, da različne skupinske identitete in kulture ogrožajo ozemeljsko celovitost, saj povzročajo večjo kulturno ozaveščenost med manjšinami, navdihujejo

radikalizacijo in zahteve po avtonomiji. Turško zanikanje kulturnih pravic Kurdom izvira iz prevladujoče kemalistične ideologije o enotni nacionalni državi in nenehnega truda za asimilacijo ne turških etničnih skupin. Turčija kategorično zavrača obstoj etničnih manjšin na svojem ozemlju, poskuse promocije kulturnih pravic Kurdov pa zato razume kot poskuse spodkopavanja narodne enotnosti. Do danes se je Turčija upirala sprejetju nacionalnega zakona ali podpisu mednarodnih pogodb, ki obravnavajo varstvo kulturnih pravic. Čeprav pa je pristopila k nekaterim izmed njih, kot so Splošna deklaracija človekovih pravic, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ICCPR, Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (tudi ICERD), Konvencija o pravicah otroka (Yildiz in Chomsky 2005, 64–5; Humanium 2014) ter Deklaracija OZN o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim, etničnim, verskim in jezikovnim manjšinam, je v več primerih sprejela zadržke, ki iz podeljevanja kulturnih pravic izključujejo Kurde, nekatere izmed njih pa na žalost niso pravno zavezujoče (Yildiz in Chomsky 2005, 64).

Kulturne pravice Kurdov so bile omejene skozi celotno drugo polovico prejšnjega stoletja. Prepovedano je bilo nošenje kurdske narodne noše, ali kakršnokoli izkazovanje kurdske identitete, prepovedano je bilo poimenovanje otrok s kurdsкими imeni, imena krajev so bila spremenjena, v zadnjem desetletju pa so kulturne pravice Kurdom bolj dosegljive. Kurdski otroci lahko spet nosijo imena svojih prednikov, dovoljeno je javno izkazovanje kulture, pa najsi bo to v obliki pesmi, plesa, tradicionalnih oblačil ali poezije. Posamezniki ali skupine, ki na ulici prepevajo v kurdskem jeziku, bodo redko naleteli na neodobravanje, vsekakor pa za to ne bodo več kaznovani.

3.4.2 Jezikovne pravice

Jezikovne pravice so bile Kurdom, navkljub Laussanski pogodbi, zanikane že od ustanovitve republike dalje (Roth 1981, 46; Dismorr 2008, 21). Zakon o sprejetju in uporabi turške abecede, iz leta 1928, je narekoval uporabo izključno turškega jezika v vseh državnih uradih, pa tudi v pisnih obvestilih in publikacijah zasebnih organizacij. Nadaljnji ukrepi so prepovedali uporabo kurdskih osebnih in krajevnih imen ter kasneje izključitev kurdskega jezika iz volilnih kampanj in medijev. Še večje zatiranje pa je kurdski jezik doživel v obdobju vojaškega prevrata in nove ustave v 80-ih letih prejšnjega stoletja, saj je bila, na podlagi amandmaja k Zakonu o medijih, uporaba kurdskega jezika v tiskanih medijih kazniva, le-ti pa so bili podvrženi tudi strogi cenzuri (Yildiz in Chomsky 2005, 65–6).

Zaradi vseh političnih in vojaških aktivnosti povezanih s to etnično skupino, je bila uporaba kurdskega jezika prepovedana na javnih krajih skoraj do začetka tega tisočletja. Do 90-ih let

je bila prepovedana celo njegova zasebna uporaba ter kurdsko poimenovanje otrok in krajev, dandanes pa se kurdskega jezika zaradi terorističnih aktivnosti nekaterih pripadnikov drži slab sloves in njegova javna uporaba lahko naleti na neodobravanje, nikakor pa govorca ne doleti zaporna kazen, kot v preteklosti. Neznatno izboljšanje k jezikovnim pravicam Kurdov v Turčiji so prinesle ustavne spremembe leta 2001, ki so odpravile nekatere jezikovne omejitve, še posebej na področju medijev, osebnih imen ter jezika poučevanja v šolah, vendar bo potrebnih še veliko sprememb, da bo Kurdski jezik široko in prosto uporabljan v javnih institucijah, medijih in vsakodnevnem življenju (Yildiz in Chomsky 2005, 66–7).

3.4.3 Pravica do izobrazbe v kurdskem jeziku

Mednarodni standardi (Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, OVSE Pogodba iz Kopenhagna, OVSE Priporočila iz Haaga) narekujejo državam obveznost, da manjšinam zagotovijo izobrazbo ter da jim omogočijo učenje manjšinske kulture in jezika (Kaya in Baldwin 2004, 8). Turčija je tudi v primeru Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, uporabila zadržek glede njegovega 13. člena, ki govori o izobraževanju v manjšinskih jezikih. Zaradi ustavnih ovir, natančneje zaradi 3. člena Ustave, ki pravi, da je edini jezik v Turčiji turški, zagotavljanje izobrazbe v kurdskem ali kateremkoli drugem manjšinskem jeziku, ni mogoče (Yildiz in Chomsky 2005, 95). Javni šolski zavodi priznavajo in uporabljajo le turški jezik, turška vlada pa poleg nedoslednega izvajanja tovrstnih določil mednarodnih pogodb, izobrazbo samo izkorišča v politične namene. Vladne sile so v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja, da bi oslabile PKK in njeno delovanje, namerno rušile šole na vzhodu in jugovzhodu države. Porušenje šole je običajno prineslo selitev mlajše generacije v večja mesta, asimilacijo, opustitev zahtev ali vsaj prenehanje sodelovanja s PKK, ki je bila takrat že mednarodno prepoznana kot teroristična organizacija. Poleg migracij pa so tovrstni vladni ukrepi za seboj med, na tem ozemlju ostalo populacijo, pustili veliko neizobraženost v tej regiji, visoko stopnjo rojstev in revščine ter nizko zaposlenost. Tudi v zadnjem desetletju ni prišlo do bistvenih sprememb na področju izobraževanja Kurdov; jezik poučevanja je še vedno turščina, so pa manjšinski jeziki postali izbirni na peščici univerz, svetlejšo prihodnost pa obeta napovedana ustanovitev kurdske univerze.

Kot že omenjeno, je v 42. členu turške Ustave je zapisano, da je prepovedano poučevanje drugih jezikov, kot turškega (Constitution of the Republic of Turkey 1982, 42. čl.), zato je bila Kurdom dolga leta kratena pravica do uporabe svojega jezika v šolstvu, medtem ko so se v srednji šoli primorani učiti tujega jezika, večinoma angleškega.

3.4.4 Svoboda govora in mediji

Prebivalcem Turčije Ustava zagotavlja pravico do svobodnega mišljenja in mnenja, ki ga lahko svobodno izražajo. Ustavno zagotovljena je tudi svoboda znanosti in umetnosti ter medijev, ki ne smejo biti predmet cenzure (Constitution of the Republic of Turkey 1982, 25.–28. čl.). Te ustavne pravice so bile kurdski populaciji dolga leta kršene, leta 2004, pa je bilo po sprejetju novega Zakona o oddajanju v tradicionalnih jezikih in dialektih, državnemu televizijskemu programu TRT in nekaterim zasebnim, dovoljeno oddajanje v manjšinskem jeziku. Od takrat naprej lahko gledalci na programu TRT redno spremljajo tudi nekatere oddaje v kurdskem jeziku. Še vedno pa obstaja veliko omejitev v zvezi s predvajanjem televizijskih in radijskih oddaj; dnevno lahko program oddaja do 60 minut v manjšinskem jeziku oz. največ 5 ur tedensko, vsebina pa je omejena na novice, glasbo in tradicionalno kulturo, prepovedani so vsi filmi in celo otroški program v manjšinskem jeziku. Dodatno oviro pri predvajanju oddaj v kurdskem jeziku pa predstavlja tudi pravilo, da mora zasebna televizijska ali radijska hiša pred oddajanjem za dovoljenje zaprositi Državni inštitut za statistiko, ki opravi raziskavo vpliva na občinstvo, kar se v določenih primerih zdi kot pretveza za odlašanje zagona novih kurdskih televizijskih postaj (Yildiz in Chomsky 2005, 67–8).

Vzpostavitev kurdske televizije, radia ter izdajanje časopisa pomeni pozitiven korak k zagotavljanju enakih pravic vsem prebivalcem na ozemlju Turčije, čeprav je oddajanje v kurdskem jeziku še vedno zelo omejeno. Vsebina oddaj in prispevkov mora biti skladna s splošnimi načeli Ustave, temeljnimi pravicami in svoboščinami, nacionalno-varnostno strategijo, splošnimi moralnimi vrednotami ter idejo enotnosti države (Yildiz in Chomsky 2005, 68).

4 VARNOSTNI VIDIK TURŠKO-KURDSKEGA SPORA

V povezavi z varnostjo in Kurdskim prebivalstvom je potrebno izpostaviti štiri, med seboj povezane ključne dejavnike, ki ne vplivajo le na varnost te etnične skupine, pač pa na varnost celotne države ter posredno tudi na stabilnost regije. Najpomembnejši akter, ko govorimo o varnosti v Turčiji, še posebej v njenem jugovzhodnem delu, je prav gotovo organizacija PKK ter z njo povezane ilegalne ter tudi legitimne aktivnosti.

4.1 TERORISTIČNI VIDIK TURŠKO-KURDSKEGA SPORA

O definiciji PKK še vedno potekajo razprave, saj nekateri, vključno z Združenimi državami Amerike (v nadaljevanju ZDA) in državami EU, trdijo, da je teroristična organizacija, drugi pa njene pripadnike prepoznajo kot gverilce, celo borce za svobodo. Raziskava s programsko opremo ACH, ki jo uporabljajo ameriške varnostne službe, je glede na primerjane parametre (ideologija, tehnike/taktike in financiranje) pokazala, da PKK lahko uvrstimo med teroristične organizacije (Bilgi 2011, 16–18). Med teroristične organizacije jo lahko uvrstimo tudi na podlagi splošne definicije terorizma, saj njeni pripadniki uporabljajo veliko nasilja, zlasti proti podpornikom oblasti, s katerim želijo doseči, da se kdo boji (Slovar slovenskega knjižnega jezika 2005). Nasilje je pogosto uporabljeno proti neborcem in usmerjeno proti državi, Pontara (v Mandalawi 2011, 1) pa je terorizem opredelil kot vsako dejanje, ki je del političnega boja, katerega namen je vplivati na državo.

4.1.1 Zgodovina PKK

Kurdska delavska stranka PKK je marxistična-leninistična teroristična organizacija, ki je bila po predhodni izločitvi drugih kurdskih političnih strank s pomočjo ustrahovanja in propagande, ustanovljena s prvim kongresom novembra 1978, s strani Abdullaha Öcalana in njegovih sodelavcev v Diyarbakirju, ki naj bi bil prihodnja prestolnica Kurdistan. PKK je že na začetku razvila napadalno strategijo do vlade in v upanju na čimprejšnjo samostojnost, so njeni člani že leto kasneje odšli na urjenje v Palestino, potem pa je odprla samostojno vadbišče v Siriji. Leta 1982, v času strogega vojaškega režima, je PKK v Siriji sklicala svoj drugi kongres, na katerem so se člani v nameri po ustanovitvi samostojne države, odločili za nasilno oboroženo kampanjo in v Turčijo poslali prve izurjene borce. Prve teroristične napade

je organizacija izvedla na postaje žandarmerije²¹ sredi leta 1984. Začetni napadi so na kurdsko problematiko opozorili domačo javnost in vlado, prav tako pa tudi mednarodno skupnost. Leta 1985 je PKK za razširitev svojih dejavnosti na mednarodno raven osnovala t.i. Nacionalno osvobodilno fronto Kurdistan (ang. *National Liberation Front of Kurdistan*, tudi ERNK), leto kasneje pa še t.i. Ljudsko osvobodilno vojsko Kurdistan (ang. *People's Liberation Army of Kurdistan*, tudi ARGK). Napadi so se vrstili in turške varnostne sile kljub pričakovanjem niso uspele ohromiti delovanja PKK. Po tretjem kongresu organizacije leta 1987 ter po spoznanju, da bo spor s PKK bolj dolgotrajen in težko obvladljiv, pa je vlada sprejela serijo protiterorističnih politik. Največ članov je organizacija obsegala v 90-ih letih prejšnjega stoletja, ko so bila nasprotja med sprtima stranema ter nasilje največja (Nikbay in drugi 2007, 76–7; Gürses 2008, 85; Gergin in drugi 2009, 269–70; Davis in drugi 2012, 101).

Leta 1993 je PKK prvič razglasila premerje, ki je trajalo skoraj tri mesece, druga prekinitve ognja pa je sledila potem, ko je bil v začetku leta 1999 v Keniji aretiran njen vodja Abdullah Öcalan, znan tudi pod vzdevkom Apo, ki je od tedaj zaprt na otoku Imrali blizu Istanbula (Zaman 1999). Po zajetju vodje je organizacija odstopila od zahteve po samostojnosti in še istega leta ponovno razglasila enostransko premirje, ki je trajalo do sredi leta 2004. Obdobje do leta 2008 je zaznamovalo precejšnje nasilje z obeh strani, ki se je končalo na Öcalanov predlog aprila 2009. Tudi to premirje ni bilo dolgotrajno, saj je vlada konec leta prepovedala kurdsko Stranko demokatične družbe (ang. *Democratic Society Party*, v nadaljevanju DTP), njene voditelje pa navkljub premirju aretirarala zaradi terorizma. Leto 2010 je minilo v znamenju kratkotrajnih premirij in spopadov, zaprti vodja organizacije pa je opustil vlogo posrednika med PKK in vlado ter pooblastila prenesel na poveljnike PKK. Do konca leta 2012 so Turčijo prevevali sporadični izbruhi nasilja, na Öcalanovo pobudo pa je sledil vnovični mirovni proces, ki se je začel spomladi naslednje leto s prekinitvijo ognja, vendar so pogovori še vedno na mrtvi točki (Gergin in drugi 2009, 269–70; Davis in drugi 2012, 117–8; Švegelj 2014).

Na osmem kongresu leta 2002, se je organizacija PKK preimenovala v t.i. Kurdski kongres za svobodo in demokracijo (ang. *Kurdistan Freedom and Democracy Congress*, tudi KADEK), leto kasneje pa je bila ukinjena, na njenih temeljih pa ustanovljena nova organizacija, t.i.

---

²¹ Žandarmerija (ang. *Gendarmerie General Command*), turške paravojaške sile, ki skupaj z vojsko, mornarico in zračnimi silami tvorijo turške oborožene sile. Spada v okvir Ministrstva za notranje zadeve, zadolžena pa je za zagotavljanje javnega reda in varnosti na območjih, kjer ni prisotnih policijskih sil (FIEP).

Ljudski kongres Kurdistana (ang. *People's Congress of Kurdistan*) ali KONGRA-GEL. Namen te strateške poteze je bil, da organizacija izgubi oznako teroristične, vendar poskus ni bil uspešen, saj je obveljalo staro ime in organizacija se je leta 2005 vnovič poimenovala s prvotnim imenom, PKK (Gürses 2008, 88).

4.1.2 Ideologija, cilji in taktike PKK

Organizacija, ki je nastala v, za Turčijo zelo nestabilnem obdobju, si je prizadevala za združitev kmetov, delavcev in srednjega razreda, pod okriljem močnega etničnega gibanja. Vodstvo organizacije je v začetku izhajalo iz marxistične šole, potem pa svoje mišljenje in delovanje prilagodilo glavni družbeni strukturi na jugovzhodu Turčije, kmetom in vpeljalo nacionalistične, antikapitalistične in antikolonijalistične argumente. PKK je torej temeljila na nezadovoljnemu urbanemu ter še posebej ruralnemu srednjemu razredu, množice pa so aktivirali izobraženci, ki so poustvarjali zgodovino, simbole in druge vezi (Gürses 2008, 84–5). Glavni cilj organizacije je bil neodvisna kurdska država, Kurdistan, ki naj bi nastala na ozemlju jugovzhodne Turčije, severnega Iraka ter dela Sirije in Irana, od 90-ih let naprej pa zahteva le še določeno stopno avtonomije v tem delu države. Za doseg ciljev organizacija izvaja nasilne aktivnosti proti turškemu režimu, Turkom, Kurdom in Evropejcem, ki jim nasprotujejo. Organizacija je bila med leti 1984 in 2000 odgovorna za več kot 22,000 terorističnih aktivnosti ter smrt več kot 30,000 uradnikov in civilistov, vključno z ženskami, otroci in turisti (Nikbay in drugi 2007, 76–7; Gergin in drugi 2009, 269–70).

Kurdsko gibanje se zanaša na množične politične aktivnosti, nepokorščino, pa tudi oborožene upore in sklepanje zavezništev s sosednjimi državami, še posebej s Sirijo. PKK je postala politično vojaška organizacija, katere namen je javnost seznaniti z njihovim bojem za neodvisnost, razviti močno kurdsko identiteto v regiji ter vršiti pritisk na vlado, da razmisli o določeni stopnji kurdske avtonomije (Gürses 2008, 85–6). Konec 90-ih let pa je organizacija kot eno imed taktičnih potez začela uporabljati premirje, še posebej po letu 2001, ko je terorizem postal tarča zahodnih varnostnih organizacij, pa se je začela izogibati nasilju (Gürses 2008, 87–8). Od leta 2004 se organizacija običajno izogiba napadom na civiliste, saj so njena tarča predvsem varnostne sile, je pa vseeno v zadnjem desetletju prišlo do samomorilskih bombnih napadov, v katerih so bili žrtve tudi civilisti. Samomorilski napadi so tudi najpogostejša vrsta terorističnih aktivnosti, uporabljenih s strani PKK, svoja dejanja pa pogosto opravičujejo z maščevanjem za napade vladnih sil na kurdsko prebivalstvo (Davis in drugi 2012, 104).

Kot orodje za novačenje in urjenje članov ter komunikacijo med njimi, PKK v zadnjem času uporablja tudi internet in družabna omrežja (Guclu in Sevinc 2011, 141–2; Davis in drugi 2012, 112).

Zahteve PKK

Kurdi želijo priznanje njihove identitete, tako etnične, kot kulturne, želijo zagotovitev pravice do uporabe jezika in šolanja v kurdščini, decentralizacijo oblasti in določeno stopnjo samostojnosti na jugovzhodu države, kjer živi večinoma kurdsko prebivalstvo, znižanje volilnega praga za vstop v parlament ter amnestijo za zapornike, predvsem vodjo PKK, Abdullaha Öcalana (Miholič 2012).

4.2 ORGANIZIRANI KRIMINAL

PKK je široko znana kot narko-teroristična organizacija, saj je večina finančnih sredstev, s katerimi upravlja, nelegalnega izvora. Kot navaja Schmid (v Mandalawi 2011, 1), ločimo dve vrsti narko-terorističnih organizacij. Prve uporabljajo nasilna, teroristična dejanja za zaščito svojih nelegalnih aktivnosti povezanih z drogami, druga skupina organizacij, kamor sodi tudi PKK pa trgovino z drogami izrablja za financiranje svojih terorističnih aktivnosti. Organizacija je vpletena tudi v druge nezakonite dejavnosti, na jugovzhodu Turčije pa pobira nezakonite »davke« na investicije (Gürses 2008, 87).

V svojem letnem poročilu je ameriški Zvezni urad za narkotike (ang. *US Department of State Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs*) že leta 1992 zapisal, da je večina evropskih mamilarških združb pod nadzorom kurdske organizacije PKK. Poročili iz leta 1996 in 1998 pa navajata, da PKK svoje teroristične dejavnosti financira s sredstvi, pridobljenimi s proizvodnjo in trgovino s heroinom. Organizacija, ki ima strukturo hobotnice, naj bi bila neposredno vpletena v vse stopnje trgovine z drogami; od proizvodnje v Pakistanu, destilacije v Iranu, do tihotapljenja, prodaje in »obdavčitve« nezakonitih drog po celotni Evropi, tudi tistih, ki ne izvirajo iz PKK. Prav tako pa naj bi se ukvarjala tudi s pranjem denarja, s tem pa naj bi služila na milijone dolarjev. Na ta način pridobljena sredstva naj bi bila porabljena za nakup strelnega orožja ter druge opreme za izvajanje terorističnih napadov. Organizacija naj bi iz Irana, Pakistana in Afganistana v Turčijo in naprej po »balkanski poti«

v osrednjo in zahodno Evropo tihotapila morfij in heroin, kot že omenjeno, pa se tudi sama ukvarja s proizvodnjo prepovedanih drog. V okolici Istanbula in v jugovzhodni Anatoliji organizacija proizvaja heroin, opij in konopljo pa v Libanonu, jugovzhodni Anatoliji in severnem Iraku (Onay 2008; Assembly of Turkish American Associations 2014).

Proizvodnja in prodaja nedovoljenih drog predstavlja največji delež nelegalnih aktivnosti PKK, a še zdaleč ni edina. Organizacija finančna sredstva pridobiva tudi s tihotapljenjem ljudi in orožja, kar je druga najbolj donosna dejavnost za PKK, z izsiljevanjem, ropi, utajami davkov in ponarejanjem denarja, povezana pa je tudi z vsemi večjimi mednarodnimi kriminalnimi združbami. Z navedenimi dejavnostmi PKK pridobi od 35 do 85 milijonov dolarjev letno, skupno z donacijami izseljencev kar do 100 milijonov dolarjev (Onay 2008; Davis in drugi 2012, 111; Assembly of Turkish American Associations 2014).

Pri zbiranju sredstev za svoje delovanje v Evropi pa PKK pogosto izkorišča tudi pravne vrzeli, zato so njene aktivnosti včasih tudi legitimne ali vsaj delno legitimne. S komercialnimi dejavnostmi in donacijami, skozi mrežo 400 pridruženih organizacij v Evropi, letno na legitimen način zbere od 12 do 15 milijonov dolarjev (Onay 2008).

4.3 ODCEPITVENE TEŽNJE

Več kurdskih gibanj na Bližnjem vzhodu je zahtevalo od avtonomije, do federalne rešitve ter ohranitve etnične identitete. Zahteve pa so se spreminjale skladno z nacionalnimi in regionalnimi gospodarskimi, političnimi in strateškimi razmerami. Voditelj PKK, Abdullah Öcalan, je v 90-ih letih dejal, da si Kurdi na ozemlju Turčije ne želijo odcepitve, saj gospodarsko ni izvedljiva, so pa pripravljene sprejeti vsakršno rešitev, vključno s federacijo. Odcepitev bi torej najverjetneje povzročila veliko gospodarsko breme za novo kurdsko administracijo, zato bi bila mogoča le z vnaprejšnjim pripravljalnim obdobjem, v katerem bi kurdska skupnost zagnala gospodarstvo v regiji. Potrebno pa je poudariti, da veliko Kurdov, ki živi na zahodu Turčije, v velikih industrijskih središčih, ne podpira kurdskih političnih strank in teženj ter si želi integracije v obstoječ družbeni sistem. V trenutnih gospodarskih in političnih razmerah, se odcepitev ne zdi verjetna, tovrstno rešitev pa zato podpira vse manj kurdskega prebivalstva (Gürses 2008, 87).

4.4 KURDSKI NACIONALIZEM

Centralizacija oblasti v času Otomanskega imperija je vodila do razkola med lokalnimi in državnimi oblastnimi strukturami, poskus vzpostavitve sekularne nacionalne države in širjenja vpliva oblasti v novo nastali državi, pa sta bila pospremljena z reformami, ki so favorizirale turški nacionalizem in bile namenjene poenotenju nacionalne kulture in identitete (Yavuz 2005, 229–30).

V času Otomanskega imperija je bilo nekaterim kurdskim plemenom dovoljeno, da sami upravljajo svoje notranje zadeve, z nastankom republike in novega sistema pa so to pravico izgubila. Še več, država si je prizadevala tudi za zmanjšanje vpliva plemenskih poglavarjev. V multietničnih državah, vzpostavitve sistema pogosto spremlja tudi izgradnja nacionalne identitete, ki prinaša izključujoče politike do tistih, ki se ne želijo asimilirati. Te politike sprožijo nezadovoljstvo etničnih skupin, ki se spreobrne v etnično-politična gibanja, v primeru Kurdov v Turčiji pa so oblikovale kurdski koncept »sebe« in »drugih«, kar je predstavljalo turško večino (Yavuz 2005, 230).

Kljub temu je Kurdom, živečim v majhnih, razpršenih vaseh uspelo ohraniti svojo kulturo, ne pa tudi razviti močne etnične zavesti. Modernizacija, ki jo je prineslo novo obdobje v zgodovini te maloazijske države, je povzročila regionalne razlike, pa tudi nastanek kurdske elite. Prav ta neenakomerni ekonomski razvoj in občutek etnične pripadnosti, čeprav šibak, sta vodila v vzpon kurdskega nacionalizma (Yavuz 2005, 229–30).

Kurdski nacionalizem se je razvijal v več stopnjah:

- Prva stopnja (1878-1924): je zaznamovana s centralizirano politiko v 19. stoletju. V odgovor nanjo in na širjenje kapitalizma, so bile vzpostavljenje lokalne islamske mreže, začne pa se oblikovati tudi kurdska identiteta.
- Druga stopnja (1925-1961): je zaznamovana s spremembami, ki jih je prinesel prehod iz multinacionalnega imperija v nacionalno državo ter s kurdskim odzivom na Atatürkove reforme. Reforme so kurdsko identiteto in kulturo ožigosale za plemensko, nazadnjaško in kot produkt regijske nerazvitosti.
- Tretja stopnja (1962-1983): je prinesla sekularizacijo kurdske identitete znotraj levičarskega gibanja.

- Četrta stopnja (1983-1998): je prinesla nasilno upiranje, vodeno s strani PKK.

Öcalanova aretacija in turška kandidatura za vstop v EU pa sta pomenila mejnik za razvoj pete stopnje, za katero se zdi, da bo mogoče prinesla zблиžanje turških in kurdskih želja (Yavuz 2005, 231).

Razlika med turškim in kurdskim nacionalizmom je v vlogi države pri njujem nastanku. Turški nacionalizem je vzknil iz modernizacije nacionalne države, nasprotno pa je kot odgovor na modernizacijo nacionalne države ter poudarjanje etničnih razlik vzknil kurdski, ki temelji na etnični pripadnosti, skupnih mitih, spominih ter vrednotah in je produkt napetosti, nastale zaradi želje države po homogenizirani družbi in kurdskega truda po ohranitvi kulture in delne neodvisnosti (Yavuz 2005, 232).

5 REŠEVANJE TURŠKO-KURDSKEGA SPORA

V obdobju od leta 1990 pa do danes, smo bili na ozemlju Turčije priča vrsti različnih ukrepov in strategij za reševanje turško kurdskega spora. Obe vpleteni strani sta uporabljali ekstremne prijeme, včasih pa tudi odstopali od zadanih ciljev ter sprejemali kompromise.

5.1 VLOGA IN UKREPI TURŠKE OBLASTI PRI REŠEVANJU SPORA

Delovanje turške vlade na področju reševanja kurdske problematike in spora s to etnično manjšino lahko razdelimo na dve časovni obdobji. V obdobju od leta 1990 do 1998 so se turške oblasti osredotočile na zmanjšanje moči in vpliva kurdskih strank, pri tem pa so uporabljale tako uradne, legalne, kot zunajsodne mehanizme. V tem obdobju so bili kurdski politiki in aktivisti tarča tako fizičnih kot pravnih obračunov. V drugi fazi, od leta 1998 naprej, so bili Kurdi še naprej podvrženi zatiranju, ki so ga oblasti izvajale skozi sodne in birokratske poti (Watts 2010, 95).

5.1.1 Vrste politik in ukrepov

Wattsova (2010, 96) je ukrepe turške vlade proti kurdskega prebivalstvu, predvsem pa politikom in aktivistom razdelila v štiri skupine:

- Policijski ukrepi
- Pravno-sodni ukrepi
- Nelegalni ukrepi
- Birokratski ukrepi

Policijski ukrepi

Policijski ukrepi, za izvajanje katerih so s strani vlade pooblašene policija, žandarmerija in druge varnostne sile, obsegajo pridržanje prokurdskih uradnikov in podpornikov brez sojenja, pogosto tudi brez uradne obtožnice, prepovedi prokurdske propagande na javnih krajih, fizične napade na protestnike in vodje strank ter zaseg premoženja. Varnostne sile s

tovrstnimi ukrepi fizično preprečijo organizacijo zborovanj, protestov, onemogočajo propagando in ustrahujejo potencialne podpornike.

Vlada je tovrstne ukrepe začela izvajati že v začetku 90-ih let, takoj po ustanovitvi t.i. Ljudske stranke dela (ang. *People's Labour Party*, v nadaljevanju HEP), ko je pridržala več kot osemdeset njenih uradnikov in članov. To obdobje so zaznamovale številne aretacije, pogosto brez obtožnic²² (Watts 2010, 96–7).

Pravno-sodni ukrepi

Pravno-sodni ukrepi se kažejo v obliki preiskav in sodnih postopkov zoper prokurdske stranke in organizacije, pa tudi zoper posamezne aktiviste in politike. Izvajajo jih sodni organi, vključno s tožilstvom, civilnimi in državnimi varnostnimi sodišči, do določene mere pa tudi parlament, Ministrstvo za notranje zadeve in drugi državni organi. Navedeni organi izvajajo preiskave, zaslišanja in sodne postopke, ki se za obsojence ponovadi končajo s finančnimi kaznimi, prepovedjo sodelovanja v političnem življenju, odstavitvijo iz javnega položaja, lahko pa tudi z dolgoletnimi zapornimi kaznimi (Watts 2010, 97–9).

Tovrstni ukrepi prokurdske stranke in posameznike izločajo iz političnega življenja, onemogočajo dosego želenih ciljev gibanja ter omejujejo pravice politikom in izvoljenim uradnikom. Vlada je s pravnimi in sodnimi sredstvi prepovedala delovanje številnih političnih strank; HEP julija 1993, njeno naslednico t.i. Stranko za svobodo in demokracijo (ang. *Freedom and Democracy Party*, tudi ÖZDEP) novembra 1993, t.i. Demokratsko stranko (ang. *Democracy Party*, v nadaljevanju DEP) junija 1994, HADEP leta 2003 ter stranko DTP konec leta 2009 (prav tam).

Poleg izvajanja ukrepov zoper stranke in organizacije, imajo pravno-sodni organi pod drobnogledom tudi na tisoče uradnikov, članov in podpornikov prokurdskih organizacij. V obdobju od leta 1990 do 2010 je bilo izvedenih nešteto preiskav, večina katerih se ni končala z obtožnico, je pa bilo kljub temu na turških sodiščih obravnavanih na tisoče primerov proti aktivstom, podpornikom, vodilnim osebam v strankah, županom in celo članom parlamenta. Največ tovrstnih primerov se je odvijalo leta 1994, ko je sodno preganjanje doseglo vrhunec in je bilo na zaporno kazen od dvajset mesecev do petnajst let obsojenih več prokurdsko

---

²² Leta 1997 so varnostne sile pridržale več kot tisoč vodij, članov in podpornikov t.i. Ljudske demokratične stranke (ang. *People's Democracy Party*, v nadaljevanju HADEP), naslednice HEP, ki je od leta 1993 prepovedana. Večina izmed pridržanih je bila kasneje brez obtožnic izpuščena na prostost (Watts 2010, 97).

usmerjenih članov parlamenta, županov ter več predstavnikov in vidnih članov nekdanje stranke DEP in HADEP ter novoustanovljene stranke HEP. Nekateri izmed obsojencev so morali plačati tudi finančno globo v višini nekaj tisoč dolarjev (prav tam).

Nelegalni ukrepi

Sem spadajo ukrepi, kot so fizični napadi na premoženje prokurdskih strank ter njihove vodje in člane, ki ne sodijo med uradne policijske in varnostne naloge. Nelegalni ukrepi, ki so jih oblasti izvajale predvsem v 90-ih letih prejšnjega in začetku tega stoletja, dandanes pa se jih poslužujejo redko, obsegajo bombandiranje objektov in druge lastnine v lasti prokurdskih strank in njihovih članov, izvensodne poboje ter mučenje. Nelegalne ukrepe so izvajali predvsem pripadniki varnostnih sil, od policije, žandarmerije do obveščevalnih sil ter milice²³ z namenom ustrahovanja in v nekaterih primerih tudi dokončne odstranitve prokurdskih aktivistov in članov strank ter onemogočanja mobilizacije podpornikov (Watts 2010, 99–101).

Ena izmed metod, ki so se je posluževale varnostne sile in milice so bili tudi izvensodni poboji t.i. neznanih napadalcev (ang. *unknown assailant*)²⁴ in so ponavadi obsegali usmrtitve s strelom v glavo, s predhodnim mučenjem ali preprosto izginotje oseb in kasnejše odkritje njihovih trupel. Do leta 2007 je v tovstnih okoliščinah življenje izgubilo 2,610 oseb, med njimi 112 vidnejših članov prokurdskih strank, član parlamenta in županski kandidat (prav tam).

Birokratski ukrepi

Da bi prokurdskim aktivistom onemogočile uporabo sistemskih virov in družbeno participacijo, se turške oblasti poslužujejo tudi birokratskih ukrepov, ki obsegajo izključitev iz financiranja, odlašanje z dovoljenji za različne projekte ali aktivnosti, zavlačevanje postopkov, politično izolacijo in omejevanje sodelovanja v javnem življenju. Birokratski ukrepi se odražajo predvsem na lokalni ravni, saj vplivajo tako na kulturne aktivnosti, na vključenost prokurdskih lokalnih politikov v postopke na državni ravni, razporejanje proračunskih in evropskih sredstev (Watts 2010, 101).

---

²³ Milice, ki so v imenu vlade izvajale nelegalne ukrepe za preprečevanje delovanja prokurdskih strank in aktivistov, so turški Hezbollah, ultranacionalistične skupine in »Vaške straže« (Watts 2010, 100).

²⁴ Ime izvira tudi iz dejstva, da storilci skoraj nikoli niso bili javno razkriti in sodno preganjani (Watts 2010, 100).

Preganjanje kurskih politikov in aktivistov je doprineslo k še večji radikalizaciji in še bolj nasilnim odzivom PKK, ki je zato v preteklosti trdila, da politično udejstvovanje ni smiselno in da je oboroženi boj edini način za doseg ciljev (Watts 2010, 103).

Porast pravno-sodnih in birokratskih ukrepov na eni strani ter upadanje uporabe nelegalnih in policijskih ukrepov na drugi strani v zadnjem desetletju, je posledica demokratičnih proevropsko usmerjenih reform, prenehanja oz. zmanjšanja neposrednih spopadov med turško vojsko in PKK ter birokratske narave samega kurdskega aktivizma (Watts 2010, 102).

5.1.2 Protiteroristične operacije

Pravna podlaga za boj proti terorizmu

Turška zakonodaja s področja protiterorizma sega v leto 1991 in predstavlja osnovo za boj vlade proti separatističnim terorističnim organizacijam. Najpomembnejši zakon s tega področja je Zakon za boj proti terorizmu, ki vsebuje obširne definicije terorističnih dejanj, teroristov in terorističnih organizacij, prav tako pa obsega tudi nove ukrepe za preiskovanje in pregon oseb, osumljenih terorizma, pravila o preventivnih ukrepih in pomoči posameznikom, ki so utrpeli izgube zaradi terorističnih dejanj ter o rehabilitaciji in reintegraciji obsojenih teroristov, za kar od leta 2003 obstaja poseben zakon, imenovan Zakon o resocializaciji (ang. *Law of Resocialization*), ki posameznikom omogoča, da se s pomočjo vladnih ukrepov ponovno integrirajo v družbo, vladi pa posredujejo informacije o teroristični organizaciji, kateri so v preteklosti pripadali (Law on Fight Against Terrorism 2010, 20–2. čl.; LegislationLine 2011; Turkish National Police 2012b)

Omenjeni zakon v prvem delu vsebuje definicijo terorizma in pravi, da so vsa kriminalna dejanja izvršena s strani ene ali več oseb, ki so člani organizacije, katere namen je spreminjati lastnosti Republike Turčije, zavedene v Ustavi, spreminjati socialni ali ekonomski sistem, škodovanje enotnosti države, ogrožanje obstoja, rušenje državne oblasti, kršenje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, škodovanje notranji ali zunanji varnosti države ter ogrožanje reda in zdravja, teroristična dejanja (Law on Fight Against Terrorism 2010, 1. čl.). Nadalje so kot terorizem opredeljena tudi vsa kazniva dejanja, storjena s terorističnimi cilji. Slednja se štejejo za teroristična dejanja le, če so storjena v okviru teroristične organizacije in/ali za doseganje njenih ciljev. Poleg že navedenih dejanj pa med teroristična sodi tudi objava izjav terorističnih organizacij, članstvo v organizaciji in finaniranje le-te ter prej omenjeni protesti (LegislationLine 2011).

Teroristična dejanja se obravnavajo kot organizirana kazniva dejanja, zato so predmet posebnih preiskovalnih metod, kot so prestrezanje komunikacij, delovanje tajnih agentov ter tehnični nadzor, le da se te metode v primeru preiskave terorističnih dejanj izvajajo s povečano strogostjo. Poleg uporabe posebnih preiskovalnih metod med kazensko preiskavo in pregonom, pa se te metode lahko uporablja tudi kot preventivne ukrepe za razjasnitev strukture teroristične organizacije (prav tam). Poleg uporabe posebnih preiskovalnih metod, pa so v preiskavah terorizma omejene tudi nekatere pravice obsumljencev; npr. pravico do pravnega zagovornika se lahko odloži za štiriindvajset ur oz. je omejena tudi na zaslišnju in sojenju, lahko se podaljša postopek in preiskavo v kolikor je to potrebno, prav tako pa zagovorniku ni dovoljeno posedovanje kopij iz kazenskega spisa (Law on Fight Against Terrorism 2010, 10. čl.).

Pregon terorističnih dejanj je v pristojnosti specializiranih sodišč, ki so pristojna za kaznovanje dejanj zoper varnost države, kaznovanje kršitev ustavnih načel in izdajanja državnih skrivnosti ter kaznivih dejanj storjenih v okviru delovanja hudodelske organizacije. Ta specializirana sodišča imajo tudi možnost daljšega časa za izvajanje preiskav in zbiranje dokazov, kar do 6 let (prav tam).

V primeru prestajanja zaporne kazni zaradi terorističnih aktivnosti, morajo obsojenci, skladno z Zakonom za boj protu terorizmu, prestati večji del kazni, preden lahko zaprosijo za pogojni izpust, kot obsojenci za druga kazniva dejanja. Zakon govori tudi še o zaščiti prič in javnih uslužbencev v kazenskih postopkih, za kar so predvideni zelo natančni ukrepi, od nadzora, do popolne sprembe identitete s pomočjo plastične kirurgije (Law on Fight Against Terrorism 2010, 17. in 20. čl.; LegislationLine 2011).

Področje boja proti terorizmu pa urejajo še t.i. Turški kazenski zakonik (ang. *Turkish Penal Code no. 5237*), Zakon o kazenskem postopku (ang. *Code of Criminal Procedure no. 5271*), Zakonik za nadomeščanje izgub v terorističnih in protiterorističnih akcijah (ang. *Law on Compensation for Terrorism and Counter-Terrorism Losses no. 5233*), Zakon o reintegraciji v družbo (ang. *Law on Reintegration to Society no. 4959*), Zakon za preprečevanje pranja denarja (ang. *Law on Prevention of Money Laundering no. 4208*), Zakon o boju proti tihotapljenju (ang. *Law on Counter-Smuggling no 5607*) ter Zakon o preprečevanju in pregonu tihotapljenja (ang. *Law on the Prevention and Prosecution of Smuggling, Act nr. 1918*) (Law on Fight Against Terrorism 2010; Turkish National Police 2012b).

Operacije

Poleg policijskih, pravnih, nelegalnih in birokratskih ukrepov vlada Republike Turčije izvaja tudi protiteroristične operacije, s katerimi ima dolgoletne izkušnje (Turkish National Police 2012a). V obdobju od sredine 80-ih let prejšnjega stoletja do leta 2000 je Turčija na področju boja proti terorizmu uporabljala varnostno usmerjen pristop, prisilne politike, po katerih je boj proti terorizmu enak boju proti teroristom. Pristop je reaktiven in vključuje vojaške, včasih pa tudi nelegalne ukrepe. Od leta 2000 naprej pa so turške oblasti spremenile svoj pristop v večstranskega organizacijskega in povezovalnega po katerem boj proti terorizmu zajema oboje, boj proti terorizmu in teroristom (Turkish National Police 2012d).

V urbanih območjih Turčije operacije izvajajo enote nacionalne policije, na podeželju pa so za tovrstne naloge pristojne enote žandarmerije, ki spadajo pod pristojnost Ministrstva za notranje zadeve. Operacije na terenu pa dejansko izvajajo Protiteroristične enote in Enote za posebno delovanje, katere nadzorujeta regijska policija in žandarmerija. Znotraj nacionalne policije delujejo tudi Oddelek za protiterorizem, Obveščevalni oddelek in Oddelek za posebne operacije, ki delujejo tako na državni kot lokalni ravni. Oddelek za protiterorizem preiskuje teroristične napade, zbira dokaze, pridrži osumljence in izvaja sodne postopke. Oddelek za obveščevalne dejavnosti z lokalnimi izpostavami zbira podatke za boj proti terorizmu, pripravlja analize in ocene ter pri delovanju podpira operativne enote. Oddelek za posebne operacije pri nacionalni policiji pa pripravlja in izvaja udarne operacije proti teroristom, s katerimi včasih posreduje tudi v ruralnih območjih (Turkish National Police 2012a).

Organizacija PKK svoje aktivnosti večinoma izvaja v goratih jugovzhodnih predelih, za kar pa urbane protiteroristične metode v začetni fazi boja proti terorizmu niso ustrezale, vojaške in policijske enote pa so bile zato omejene. Kasneje je policija ustanovila že omenjene specializirane oddelke, ki so bili boljše usposobljeni in uspešnejši v boju zoper terorizem v ruralnih predelih. Boj proti terorizmu z vojaškimi in policijskimi sredstvi in metodami je vodil v oborožen konflikt, vojno med vladnimi silami in teroristi. V okoliščinah, ko so med sprtima stranema divjali oboroženi spopadi, je vlada sprejela vrsto ukrepov. Najprej je leta 1984, v obdobju t.i. prisilnih politik, takoj po prvih terorističnih napadih v devetih prizadetih provincah uvedla vojno pravo, tri leta kasneje pa je na območju razglasila izredne razmere, ki so trajale do leta 2002 in zaradi katerih so imele varnostne sile zelo široka pooblastila. Vlada je med drugim sredi 80-ih let, po spoznanju, da bo reševanje konflikta na jugovzhodu

najverjetneje dolgotrajno, ustanovila »Vaške straže«²⁵, ki so jih oblasti lahko poslale na območje z izrednimi razmerami. Njeni pripadniki so postavljali cestne zapore in pomagali varnostnim silam v boju zoper PKK, prav tako pa so sodelovali pri evakuaciji vasi in razseljevanju prebivalstva. Turške oblasti so v boju zoper PKK in njene teroristične aktivnosti dve desetletji uporabljali v veliki večini vojaške metode, tudi metodo požgane zemlje, ki pa so bile neuspešne, stale na milijone dolarjev in tisoče človeških življenj ter hromile gospodarstvo in državo na sploh, hkrati pa povzročile vprašanja o človekovih pravicah in legitimnosti teh operacij (Cerrah 2008, 141–2; Gergin in drugi 2009, 270–7). V zadnjem desetletju pa so protiteroristične operacije vse redkejše, država pa se namesto vojaških operacij poslužuje povezovalnih politik ter pravnih in birokratskih ukrepov.

Preventivne politike v boju proti terorizmu

Nacionalna policija in vojska sta v preteklosti za boj proti terorizmu uporabljali skoraj izključno le oboroženo silo, sedaj pa poleg te uporabljata še varnostne in strateške metode, za boj proti teroristom pa socialne, ekonomske, politične, kulturne in psihološke prijeme. Še posebej v zadnjih letih pa je policija začela z izvajanjem socialnih projektov, da bi zmanjšala radikalizacijo ter število članov v terorističnih organizacijah. Izvaja aktivnosti povezane z obveščanjem javnosti (seminarji, konference), socialne projekte (izleti, športne in kulturne prireditve), aktivnosti za celotne družine, usposabljanja ter spodbuja znanstvene raziskovalne projekte (Turkish National Police 2012c).

5.1.3 Proevropske reforme

Neuspešno spoprijemanje s potrebami in zahtevami kurdskega prebivalstva za Turčijo ne povzroča le varnostnih problemov, pač pa državi onemogoča celovito integracijo v EU. Eden izmed ključnih pogojev za vstop v EU je spoštovanje človekovih pravic in ravnanje s kurdsko manjšino, kar bo tudi v prihodnje vplivalo na turško integracijo in položaj v zahodnih organizacijah (Ergil 2000).

Na vrhu v Helsinkih decembra 1999 je EU razglasila Turčijo za kandidatko za članstvo na podlagi izpolnjevanja enakih zahtev kot druge kandidatke in sedanje članice. T.i.

---

²⁵ Vaške straže, lokalne paravojaške milice, ki so se borile proti PKK, ustanovljene z amandmajem k Zakonu o vaseh (ang. *Village Law No. 442*) marca 1985. Za prebivalce jugovzhodne Turčije so »Vaške straže« predstavljale veliko dilemo. V primeru, da so se pridružili, jim je PKK grozila s smrtjo in neredko grožnje uresničila, v nasprotnem primeru pa so jih kot privržence in podpornike PKK preganjale vladne sile (Cerrah 2008, 141; Gergin in drugi 2009, 272).

Kopenhagenski kriteriji predividevajo implementacijo demokracije, človekovih pravic in vladavine prava ter zaščito manjšin, zato je Turčija morala začeti reformirati svoj pravni sistem ter reševati probleme s kurdskim prebivalstvom na miren način. Eden izmed turških politikov je zato nekoč dejal, da »/.../vodi cesta do EU skozi Diyarbakır« ter da »/.../ je demokracija pravica tako Turkov, kot Kurdov« (Yavuz 2005, 251).

Turčija je v okviru procesa približevanja EU vpeljala temeljite spremembe v svoj pravni sistem. Za začetek je v Ustavo leta 2001 in 2004 vključila vrsto amandmajev, ki se nanašajo na svobodo misli in izražanja, preprečevanje mučenja, krepitev demokracije in civilne oblasti, varnosti posameznikov, pravice do zasebnosti, nedotakljivosti domov, svobode komuniciranja, gibanja in združevanja ter enakosti spolov. Prav tako je bila opuščena smrtna kazen. Leta 2002 je bil sprejet tudi nov Civilni zakonik (ang. *Civil Code*), ki zvišuje standarde s področja enakosti spolov, zaščite otrok in ranljivih ljudi ter svobode združevanja (Ministry of Foreign Affairs 2007, 4–5). Turški parlament je nadalje sprejel osem paketov reform, t.i. Svežnjev usklajevalnih ukrepov (ang. *Harmonization Package*), ki naj bi poenotili turški pravni in sodni sistem z evropskim ter celotno turško družbo, ki naj bi tudi v odnosu do države pridobila večjo vlogo (Yavuz 2005, 251). S prvim svežnjem usklajevalnih ukrepov iz februarja 2002, je vlada vnesla spremembe, nanašajoče se na svobodo izražanja, zmanjšanje časa trajanja preiskovalnega zapora in zaščito pravic zapornikov, v Kazenski zakonik, Zakon za boj proti terorizmu, Zakon o ustanovitvi in postopkih na sodišču državne varnosti (ang. *Law on the Establishment of and Proceedings at the State Security Courts*) in Zakon o kazenskem postopku (ang. *Code of Criminal Procedure*). Že dva meseca kasneje je bil za izboljšanje uresničevanja svobode izražanja ter mirnega združevanja realiziran tudi drugi sveženj reform, ki je posegel v, za Kurde relevanten Zakon o medijih (ang. *Press Law*), Zakon o političnih strankah, Zakon o združenjih (ang. *Law on Associations*), Zakon o zborovanjih in demonstracijah (ang. *Law on Meetings and Demonstration Marches*), Zakon o organizaciji, dolžnosti in pristojnosti žandarmerije (ang. *Act on the Organization, Duties and Competences of the Gendarmerie*) in Zakon o uprav pokrajin (ang. *Act on Provincial Administration*). Že omenjeno opustitev smrtne kazni, razširitev svobode izražanja in združevanja, spremembe v izobraževanju in medijih v razmerju do kulture je z dodatnimi amandmaji v že predhodno spremenjene zakone ter tudi tiste, ki še niso bili predmet sprememb v procesu usklajevanja zakonodaje, prinesel tretji sveženj reform avgusta 2002. Četrty paket je nato januarja naslednje leto prinesel še več sprememb na področju svobode združevanja in varovanja pravic zapornikov, nakazal pa je tudi na strožjo obravnavo mučenja in slabega ravnanja, mesec

kasneje pa je peti sveženj reform uredil pravico do ponovnega sojenja ter zopet posegel tudi v svobodo združevanja. Sredi istega leta sta naslednja paketa reform vnesla dodatne spremembe glede svobode izražanja, pravic zapornikov, verske svobode, pravice do življenja in ponovnega sojenja, pravic otrok in kulturnih pravic ter civilno-vojaških odnosov. Zadnji, osmi sveženj reform iz leta 2004 je prinesel samostojen Zakon o opustitvi smrtne kazni (ang. *Law Abolishing the Death Penalty*) ter doživljenjsko zaporno kazen (Ministry of Foreign Affairs 2007, 5–18).

Svežnji usklajevalnih ukrepov so spremenili obstoječo zakonodajo s področja varovanja človekovih pravic, okrepili ukrepe proti mučenju in slabemu ravnanju, razširili svobodo izražanja, združevanja in tiska, razširili kulturne pravice ter utrdili enakost med spoloma in demokracijo. EU je zato decembra 2004 odločila, da Turčija zadostno izpolnjuje Kopenhagenske kriterije ter lahko naslednje leto začne s pristopnimi pogajanjmi. Ob tej priložnosti sta se tako domača kot tuja javnost strinjali, da gre največje zasluge pripisati vladajoči Stranki za pravičnost in razvoj (ang. *Justice and Development Party*, tudi AKP), kateri je uspelo Turčijo približati EU kot še nobeni vladi poprej (Ministry of Foreign Affairs 2007, 18; Kuru 2012, 168).

Vse te proevropske reforme so prinesle številna izboljšanja tudi za Kurde, vključno s formalno regulacijo mučenja, spremembo zakonodaje, ki je omejevala svobodo izražanja ter odpravo smrtne kazni (Yildiz in Chomsky 2005, 90–1). Osnovni razlog zaradi katerega je EU od Turčije želela spremembe zakonodaje pred začetkom pogajanj za vstop, je bil ravno kurdski problem. V poročilu o napredku Turčije za vstop pred procesom usklajevanja zakonodaje je bilo izpostavljeno, da je večina zabeleženih kršitev civilnih in političnih pravic povezana s kurdsko manjšino, zato je potrebno na miren način rešiti spor na jugovzhodu države (Yildiz in Chomsky 2005, 133–4).

Evropske države, ki reforme pozdravljajo, poleg sedanjega vpliva na razmere v Turčiji, nosijo tudi moralno odgovornost za položaj Kurdov, saj jim po predhodnem dogovoru v obdobju samoodločbe narodov niso omogočile lastne države. Vendar Turčija za Evropo poleg spomina na neodločnost po koncu 1. svetovne vojne predstavlja tudi pomembnega strateškega in gospodarskega partnerja. Veliko evropskih držav je zaradi pomoči pri razvoju turške vojaške industrije in prodaje orožja posredno vpletenih v turško-kurdski spor, prav tako pa so države na stari celini odvisne tudi od olja, ki se pretaka po cevovodih skozi kurdska območja (Yildiz in Chomsky 2005, 135–6). Se pa EU vseeno le redko natančno opredeljuje do turško-

kurdskega spora, v svojih priporočili piše o potrebi po celovitem pristopu za reševanje regionalnih nesorazmerij ter izboljšanju situacije na jugovzhodu, izogiba pa se uporabi besede »Kurd« in »kurdski« (Yildiz in Chomsky 2005, 138).

Čeprav so bile nekatere reforme, ki se nanašajo na pravice kurdske manjšine le simbolične, so druge, kot je na primer pravica do uporabe jezika, izzvale koncept eno-nacionalne države ter ustvarile večjo, a ne popolno toleranco do jasno izražene kurdske identitete. Javna raba kurdskega jezika pomeni napredek, po drugi strani pa naznanja dolge in težavne ideološke in strukturne spremembe, s katerimi se bo še morala soočiti Turčija (Yildiz in Chomsky 2005, 90–1). Navkljub vsem spremembam v zakonodaji, kriminalizacija in aretacije manjšin ostajajo problematične, saj ima država še vedno dovolj pooblastil za preganjanje drugačnih.

5.2 POGAJANJA MED TURŠKO VLADO IN KURDI

Navkljub dolgotrajnosti turško-kurdskega spora, različnim akterjem z različnim političnimi pristopi, še ni uspelo poiskati za obe vpleteni strani sprejemljive in dokončne rešitve. Proces vključevanja v EU in kurdska avtonomija v severnem Iraku sta v zadnjih letih zmanjšali možnosti turških in prokurdskih uradnikov za reševanje spora. Trenutna vladajoča AKP je po prvi izvolitvi leta 2002 ubrala bolj spravljiv pristop ter z reformami pričela izboljševati položaj kurdske manjšine, predvsem njihove kulturne in jezikovne pravice (Watts 2010, 119; Miholič 2012).

Pot k spravi se je začela že leta 1991 pod tedanjim predsednikom Özalom, ki se je zavezal k rešitvi turško-kurdskega spora. Dve leti kasneje pa sta tudi ministrski predsednik Demirel in njegov namestnik İnönü med obiskom Diyarbakırja »priznala« obstoj kurdske manjšine, zato je tudi PKK odstopila od nasilja in marca 1993 razglasila prvo enostransko enomesečno premirje, ki je bilo nato podaljšano še za dva meseca. Dva dni po podaljšanju premirja pa je predsednik Özal nenadoma preminul in še danes se pojavljajo ugibanja, ali je bila njegova smrt naravna. Kakorkoli, štirideset dni po njegovi smrti je PKK s pobjem triintridesetih vojakov predčasno končala enostransko premirje.

Ponovno namero po rešitvi spora je v letih 1996 in 1997 izrazil tudi tedanji predsednik vlade Erbakan, saj je dojemal kurdsko vprašanje kot eno izmed glavnih ovir pri kandidaturi za

članstvo v EU. Zaradi političnih manevrov in nasilja, njegovi poskusi reševanja niso bili uspešni. Preobrat se je zgodil leta 1999, ko je PKK po zajetju njihovega vodje odstopila od zahtev po samostojnosti in ponovno razglasila enostransko prekinitev ognja, ki je trajala do sredine leta 2004 (Miholič 2012; Ensaroğlu 2013, 11).

Po izvolitvi stranke AKP leta 2002 in začetku pogajanj za vstop v EU, je Turčija stopila na pot pogajanj in reform, ki so zaznamovale naslednji dve leti. Vlada je sprejela serijo reform, s katerimi je dosegla izpolnjevanje Kopenhagenskih kriterijev in ki so neposredno vplivale na položaj Kurdiv. Odpravljene izredne razmere na jugovzhodu, zmanjšanje obdobja pripora, ukinitve sodišč državne varnosti, ukinitve pravnih omejitev glede kurdskega jezika in odprava prepovedi kurdsčine v tiskanih publikacijah so Kurde navdale z upanjem, stranki AKP pa zagotovile njihovo široko podporo. Vodja AKP, predsednik vlade Erdoğan se je leta 2005 osebno zavzel za spravo in dejal, da »/.../ ignoriranje preteklih napak ni sprejemljivo obnašanje za velike države« (Ensaroğlu 2013, 12) ter nakazal na rešitev spora s krepitvijo demokracije, enakimi državljanskimi pravicami ter blaginjo prebivalcev. Erdoğanovo priznanje obstoja kurdskega vprašanja je med Kurdi in mirovnimi aktivisti naletelo na odobravanje, medtem ko so nacionalisti oz. kemalisti izrazili kritike. Zaradi nezadostne podpore vlada ni mogla sprejeti potrebnih ukrepov in izvajati reform za dokončno razrešitev spora, prišlo pa je celo do zaostitve Zakona za boj proti terorizmu in Zakona o dolžnostih in pooblastilih policije (prav tam).

Od sredine leta 2004 do 2008 so Turčijo prevevali sporadični nasilni spopadi med pripadniki PKK in varnostnih sil, ponovno prekinitev ognja leta 2009 pa sta sprožili Öcalanova pobuda in vladna prizadevanja za javno reševanje kurdskega vprašanja. Vladna pobuda imenovana Kurdska oz. demokratična otvoritev (ang. *Kurdish opening*), kasneje Projekt nacionalne enotnosti in bratstva (ang. *National Unity and Fraternity Project*), je to temo postavila v ospredje in k sodelovanju pri mirnem reševanju spora povabila vse družbene skupine, ni pa ponudila konkretnega predloga. Čeprav vladi ni uspelo poenotiti političnih strank, ji je uspelo združiti in v sodelovanje pri reševanju spora prepričati različna združenja, univerze, intelektualce in nevladne organizacije, prav tako pa je napredek pomenila tudi prva seja Parlamenta na temo kurdskega vprašanja. Demokratična otvoritev ni prinesla dolgotrajne rešitve, saj je vladna amnestija štiriintridesetih kurdskih borcev, ki so se odrekli nasilju, sprožila burno reakcijo opozicije, zato je vlada v strahu pred izgubo volivcev ponovno zaostрила politiko do Kurdiv. Po aretaciji pomiloščenih borcev, ki so se iz Iraka vrnili v domovino, so se v zaporu znašli še številni kurdski politiki, akademiki, novinarji in aktivisti.

Spodbujanja ali podpiranja terorizma je bilo v zadnjih letih obtoženih več kot 7000 oseb, polovica jih je še vedno na prestajanju kazni (Miholič 2012; Ensaroğlu 2013, 13).

Premik v reševanju turško-kurdskega spora pa so zagotovo pomenili prvi neposredni pogovori Nacionalne obveščevalno varnostne agencije z zaprtim Öcalanom in vodilnimi v organizaciji PKK, ki so se začeli leta 2009 in so znani tudi pod imenom Proces v Oslu (ang. *Oslo Process*). Pogovori so obema vpletenima stranema omogočil, da predstavita svoja stališča in zahteve. Tudi ta mirovni proces je bil prekinjen po nasilnih napadih PKK v dveh večjih mestih na jugovzhodu, med vlado in PKK pa je ponovno zazevalo nezaupanje. Pogovori so zamrli do leta 2012, ko je predsednik vlade ponovno kot eno izmed možnosti izpostavil pogovore z zaprtim vodjo PKK (Ensaroğlu 2013, 13–4).

Srečanje med dvema vladnima odposlancema in Öcalanom januarja lani je pomenilo začetek trenutnega mirovnega procesa. Vodja PKK v zaporu pa je dejal, da napočilo novo obdobje, ko je spor »prišel do točke, ko mora orožje utihniti, spregovoriti pa morajo ideje in politike« (Ensaroğlu 2013, 15). Le nekaj dni za tem je PKK ponovno razglasila premirje, ponovno pa so stekla tudi pogajanja, ki pa za javnost bolj ali manj ostajajo neznanka, v njih pa sodeluje novoustanovljena neodvisna Komisija modrecev (ang. *Wise Men Commission*), sestavljena iz akademikov, novinarjev ter predstavnikov nevladnih organizacij, ki igrajo vlogo posrednika in pripravljajo ozadje za pogajanja. Vladajoča stranka je predlagala tudi ustanovitev Parlamentarne komisije, ki bi pomenila velik korak k uspešni razrešitvi turško-kurdskega spora (Ensaroğlu 2013, 15–6).

Mirovni proces in pogajanja so za tem septembra lani ostala na mrtvi točki, ker nobena izmed sprtih strani ni izpolnila dogovora. PKK ni umaknila svojih borcev iz turškega ozemlja, vlada pa ni ustavno potrdila kurdske manjšine. Julija letos se je po kurdskem protestu, v katerem sta življenje izgubili dve osebi že zdelo, da je premirje doseglo konec, vendar pa je okvirni zakon, ki ga je parlament na predlog vlade potrdil sredi julija in ki predstavlja pravni okvir za mirovna pogajanja nakazal na ponovni premik k dolgoročnejši rešitvi kurdskega vprašanja v Turčiji. Zakon, ki bi omogočil pomilostitev vseh kurdskih borcev, ki so odložili orožje, čaka le še na potrditev predsednika Güla, Öcalan pa ga je označil za prelomnega. Nadaljnji reformi, ki ju vlada namerava sprejeti pa se naj bi nanašali na spremembo oz. omilitev Zakona za boj proti terorizmu ter na uvedbo kurdskega jezika v državne šole (Švegelj 2014; The Economist 2014).

6 MOŽNOSTI ZA REŠITEV TURŠKO-KURDSKEGA SPORA

Obe vpleteni strani sta trideset let neuspešno poskušali spor rešiti z nasiljem, izrednimi razmerami ter drugimi ukrepi, zdaj pa sta prišli do spoznanja, da bo potrebno spor reševati na alternativen način. Kot pravi politični analitik Güzeldere (v Miholič 2012), bi dolgoročno rešitev lahko našli s sprejetjem »/.../ ukrepov za krepitev zaupanja, začetkom dialoga med sprtima stranema, zbližanjem njunih stališč in postopno uvedbo zakonskih sprememb, ki bi učinkovito odgovorile na legitimne zahteve kurdske manjšine«. Po drugi strani pa je zelo težko najti demokratično rešitev, ki bi ugajala Kurdom in bila sprejemljiva za turško večino, saj je več desetletij trajajoč konflikt za seboj pustil globoke rane. Bucak (v Miholič 2012) pa meni, da bosta vlada in PKK morali najti politični kompromis, ki pa bo moral temeljiti na trdnem premerju, saj kadar je »/.../ v igri orožje, vedno obstaja nevarnost, da bo en incident pokvaril vse, kar je bilo doseženo s pogajanjmi«.

6.1 ANKETA »REŠEVANJE TURŠKO-KURDSKEGA SPORA«

O prihodnosti pogajanj med Kurdi in turško vlado ter o možnih tako pozitivnih kot negativnih izidih dolgoletnega spora, sem v kratkem anketnem vprašalniku povprašala pripadnike teh dveh etničnih skupin. Spletna anketa je bila izvedena v obdobju med 24. in 31. julijem 2014, obsegala pa je le štiri vprašanja odprtega tipa. Na anketni vprašalnik, ki je bil sestavljen v turškem jeziku, je odgovarjalo sto dvanajst oseb. V celoti izpolnjenih in za analizo primernih je bilo dvainpetdeset anket (46 odstotkov), od tega so jih pripadniki večinskega naroda izpolnili sedemindvajset (52 odstotkov od vseh v celoti izpolnjenih), Kurdi pa dve manj.

V zadnjem desetletju se je kurdski boj za neodvisnost z bojišča preselil na pravni in politični parket. Ali ste mnenja, da bodo trenutna pogajanja med turško vlado in Kurdi, ki so se začela leta 2013, prinesla demokratično rešitev? Kdo bo pri tem igral najpomembnejšo vlogo?

Največjo prepreko v pogajanjih po mnenju anketirancev predstavlja pomankanje vzajemnega spoštovanja in zaupanja, brez katerih rešitev spora ni mogoča. Za uspešno nadaljevanje

pogajanj bi bilo najprej potrebno trdno premirje ter prenehanje uporabe sile z obeh strani, saj lahko že en nasprotujoči si interes poruši vsa prizadevanja.

Spet drugi priznavajo določene premike na političnem in diplomatskem področju ter izpostavljajo trenutni interes za rešitev spora. Dva izmed anketirancev, iz obeh etničnih skupin, pa sta omenila tudi večjo možnost uspeha ob morebitni ustanovitvi neodvisne mednarodne komisije za nadzor pogajanj in posredovanje med sprtima stranema.

Nekateri so bolj skeptični in pravijo, da rešitev ni mogoča, saj naj bi bila celotna pogajanja le politična poteza. Najbolj črnogledi pa pravijo, da je celoten spor umetno sprožen in spodbujan s strani kapitalističnih zahodnih sil kot kontrolni mehanizem. Zaradi želje po nadzoru v regiji, naj bi ga s podporo PKK v drugi polovici 20. stoletja, povzročile prav zahodne države.

Mnenja o tem, kdo bo v pogajanjih odigral najpomembnejšo vlogo, so deljena. Po mnenju dela anketirancev, vloga vlade v mirovnem procesu ne bo zanemarljiva, omenja se celo predsednik države, a vendar bo po mnenju večine najpomembnejšo vlogo v prihodnosti odigral Öcalan. Potrebno pa se jim zdi posebej poudariti, da stališče in dejanja PKK ne predstavljajo vseh Kurdov.

V kolikor mislite, da trenutna pogajanja ne bodo prinesla vidnejših rezultatov, kdo bo po vašem mnenju odgovoren za neuspešen konec pogajanj?

Mnenja med anketiranci so zelo različna. Nekateri menijo, da bo Republika Turčija z neizpolnjevanjem dogovorov in nezainteresiranostjo prekinila mirovni proces. Drugi trdijo, da bodo za neuspeh pogajanj krive nemogoče kurdske zahteve, ki jim vlada ne bo ugodila, od decentralizacije oblasti in določene stopnje avtonomije, do izpustitve Öcalana. Nadalje anketiranci trdijo, da bi Kurdi morali opustiti zahteve po delni samostojnosti, saj jim država ne bo nikoli ugodila in bi se morali bolj usmeriti na zahteve za zagotavljanje enakih pravic, zmanjšanje diskriminacije in marginalizacije.

Nekaterim se zdi, da pogajanja ne bodo obrodila sadov, saj so napetosti med obema etničnima skupnostima prevelike. Črnogledi pa pravijo, da bo mirovni proces predčasno opustila kurdska stran, ko se bo naveličala praznih obljub vlade ali pa bo postala dovolj močna za vojno s Turčijo, tudi s podporo sosednjih držav, spet drugi pa, da bo to storila vladajoča stran, v kolikor pogajanje ne bodo kmalu prinesla vidnejših rezultatov.

Pogajanja pa ne morejo biti uspešna, saj naj bi že od začetka temeljila na napačni poti, zato bi se morala pričeti nova, brez ozira na preteklost.

Kaj bi bila po vašem mnenju najboljša možna rešitev turško-kurdskega spora in kako jo je mogoče doseči?

Tako Turki, kot Kurdi se strinjajo, da bi bila najboljša možna demokratična rešitev spora podelitev enakih pravic vsem državljanom, vključno z jezikovnimi pravicami ali rešitev ozemeljskih sporov s federacijo ali razdelitev območja na cone. Kot enega izmed ključnih dejavnikov za demokratično rešitev anketiranci navajajo tudi izobrazbo in ozaveščanje javnosti, kar bi pripomoglo tudi k splošnemu izboljšanju odnosov med tema dvema etničnima skupinama.

Nekaj kurdskih anketirancev pa trdi, da je zanje edina dobra rešitev neodvisna kurdska država, za katero pa dvomijo, da je dosegljiva po miroljubni poti. Nekateri izmed njih pa bi se zadovoljili tudi s t.i. modelom demokratične avtonomije ali okrepitevijo lokalne samouprave.

Kaj pa bi bila po vašem mnenju najslabša možna rešitev turško-kurdskega spora in kaj bi jo povzročilo.

Najslabši izmed možnih rešitev bi bili prav gotovo razdelitev ozemlja, do katere bi dejansko lahko prišlo po uvedbi predsedniškega sistema in uresničitve predvidevanj o kurdski avtonomiji, ki bi jo Kurdom podelil, v času anketiranja še predsedniški kandidat, sedaj pa predsednik Erdoğan ter etnično motivirana državljanska vojna. Kot negativne pa so anketiranci izpostavili tudi nadaljevanje oz. ponovno izvajanje terorističnih akcij ter nasilja vladnih sil. Med negativnimi posledicami, ki jih prinaša sam spor, pa ne smemo pozabiti socialne izključenosti, ki je posledica neizobraženosti.

Odgovori na vprašanja se glede na etnično pripadnost ne razlikujejo veliko. Skoraj vsi vprašani se strinjajo, da je za rešitev spora potrebna podelitev enakih pravic vsem državljanom ter sprememba splošnega mnenja ene družbene skupine o drugi in obratno, hkrati pa poudarjajo predvsem vpliv izobrazbe. Strinjajo se tudi, da bi bila najslabša možna rešitev turško-kurdskega spora delitev ozemlja, ponovni porast nasilja ali celo državljanska vojna. Mnenja anketirancev pa se razhajajo v tem, kdo bo imel največji vpliv na trenutna pogajanja. Vsi vprašani pripadniki kurdske skupnosti trdijo, da bo to Öcalan, medtem ko Turki stavijo na vlado. O vzrokih za morebitno neuspešnost pogajanj pa so mnenja zelo različna. Približno polovica pripadnikov obeh skupnosti trdi, da bo za končanje premirja kriva vlada, ki ne bo

ugodila kurdskim zahtevam, druga polovica vprašanih pa pravi, da bodo pogajanja in premirje prekinile nemogoče kurdske zahteve.

Osebno menim, da so pogajanja, ki so se začela lani spomladi, lahko uspešna v primeru, da se obe vpleteni strani odrečeta nasilju. Sočasno bi se moral izvesti umik in razoroževanje čet, kar bi nemoteno potekalo le pod nadzorom neodvisne mednarodne komisije. PKK bi morala razorožiti svoje člane, turška vlada pa iz regije umakniti vojsko in milice. Tudi sama pogajanja bi morala potekati pod nadzorom neodvisnih strokovnjakov, obe strani pa bi se morali že na začetku zavezati k izpolnjevanju mednarodnih standardov oz. postaviti jasne primarne cilje, kar pomeni, da bi vlada morala ugoditi nekaterim kurdskim zahtevam in ustavno priznati Kurde kot etnično manjšino. Vlada bi ravno tako morala vsaj delno decentralizirati oblast, Kurdi pa bi v zameno morali odstopiti od zahtev po izpustitvi oseb, ki so bile obsojene terorizma, saj tej zahtevi tudi s stališča mednarodne skupnosti in prava ne more biti ugodeno. Primerna bi bila tudi ustanovitev neodvisnega specializiranega sodišča, ki bi bilo zadolženo za obravnavo zločinov, storjenih v obdobju med 1984 do danes.

Čeprav mirovni proces in pogajanja že potekajo, temeljijo na majavih tleh, zato lahko vsak neustrezen korak ali zahteva katere koli pogajalske strani, ponovno vodi do zaostritve razmer in posledično nasilja. Vsi pozitivni ukrepi, ki jih je do sedaj sprejela vlada, ali jih še bo v prihodnosti, pa ne bodo prinesli trajne rešitve, v kolikor ne bosta oblast in družba spremenili odnosa do manjšinske problematike ter vzpostavili zaupanja in spoštovanja med največjima dvema etničnima skupnostima v Turčiji. Kurdi so podvrženi slabemu ravnanju in diskriminaciji zaradi zakonodajnih vrzeli, vendar pa je tudi odnos splošne javnosti do Kurdov v večini še vedno sovražen, izkazovanje manjšinske identitete v javnosti pa še vedno naleti na neodobravanje, prav zaradi nezaupanja in slabega odnosa med večinsko in manjšinsko skupnostjo. Spremembe v smeri tolerance do drugačnih etničnih skupnosti je bilo mogoče zaznati na lanskoletnih protivladnih protestih, ki so se zaradi nasprotovanja vladnemu urbanističnemu načrtu razplamteli v Istanbulu, nato pa razširili na dobršen del države, na katerih so sodelovali tudi nekateri pripadniki kurdske skupnosti. Tisti turški državljani, ki se ponavadi izogibajo takšnim srečanjem so prišli do spoznanja, da Kurdi ne predstavljajo nikakršne grožnje njihovi varnosti ter da razlike med njimi niso tako velike, so le politične. Spoznanje je na žalost doseglo premalo ljudi in med tema dvema etničnima skupinama še vedno zeva velik prepad, ki ga bo težko premostiti. Yildiz in Chomsky (2005, 143–5) pa trdita, da kurdski problem ne bo kar izginil, ampak ga bo potrebno reševati celovito in odprto, dolgoročno rešitev pa začeti iskati v ideološkemu izvoru spora.

7 SKLEP

Spor med trško vlado in kurdsko etnično manjšino za Turčijo predstavlja največjo oviro na poti k demokratični, stabilni državi, ki bi bila zaželjena članica zahodnih organizacij. Omejevanje pravic Kurdiv skozi celotno 20. stoletje je pripomoglo k radikalizaciji in nasilnem, oboroženem upor, na katerega je vlada odgovarjala s še hujšim preganjanjem in nasiljem.

Med svojim bivanjem v Turčiji in pisanjem diplomske naloge sem naletela na zelo različna mnenja o prihodnosti turško-kurdskega spora ter verjetnih rešitvah. Uporaba nenasilnih metod za uveljavljanje svojih pravic in boj proti separatistični organizaciji, se mi zdita ključna za prihodnje stranje na jugozahodu Turčije, saj več desetletno nasilje ni prineslo rešitve, ki bi bila sprejemljiva za obe vpletene strani. Na tej moji domnevi temelji tudi moja prva hipoteza, ki se glasi: *»Kurdski boj za neodvisnost in kulturne pravice v Turčiji se je v zadnjem desetletju iz bojišča preusmeril na pravni in politični parket, kar se odraža tudi skozi premirje, razglašeno spomladi 2013, ki pa bo najverjetneje kratkotrajno.«* Upadanje uporabe nasilnih metod v zadnjem desetletju, zmanjšanje neposrednih spopadov ter pojav nenasilnega kurdskega aktivizma, so pripomogli k sprejetju demokratičnih reform, ki so Kurdom prinesle tako željeno pravico do javne rabe jezika, hkrati pa izvlele koncept eno nacionalne države. Vlada je od nasilnih vojaških metod boja proti PKK prešla na pravne in birokratske, prav tako je omilila svojo manjšinsko politiko, sprejela določene reforme za izboljšanje položaja Kurdiv, poleg vsega tega pa je pričela tudi z izvajanjem reintegracijskih programov za bivše člane PKK ter preventivne ukrepe na področju boja proti terorizmu, ki obsegajo izobraževanje in socializacijo Kurdiv. Namesto oboroženega boja, se je vlada odločila, da spor rešuje na miren način ter z zmanjševanjem radikalizacije onemogoča teroristične aktivnosti PKK. Tudi PKK in celotna kurdska skupnost sta kljub začetni nejeveri v možnost za uspeh njihovega političnega delovanja, že v 90-ih letih večkrat odstopili od oboroženega boja ter razglasili enostransko premirje. Še posebej v zadnjem desetletju pa sta sprti strani pristali tudi na pogajanja, vendar vsa dosedanja še niso prinesla dolgotrajne rešitve, o čemer pa govori moja druga hipoteza, ki pravi: *»Pogajanja s turško vlado bodo brezplodna, saj vlada vztraja pri enakih represivnih ukrepih kot v devetdesetih letih in z množičnimi aretacijami nenasilne kurdske aktiviste spodbuja k oboroženemu upor.«* Reforme, kot posledica mirovnega procesa in pogajanj, pomenijo napredek k toleranci do izražanja kurdske identitete, po drugi strani pa so pokazale na dejstvo, da bodo za dolgotrajno, demokratično rešitev turško-kurdskega spora

potrebene celovite ideološko strukturne spremembe. Nekatere reforme, ki jih je vlada sprejela ostajajo mrtva črka na papirju, zato v Turčiji še vedno vlada napeto ozračje. Tudi trenutni mirovni proces, ki poteka že od pomladi 2013, se lahko, kot kažejo pretekle izkušnje vsak trenutek konča. V preteklosti so se vsi tovrstni procesi končali zaradi neizpolnjevanja dogovorov z ene ali druge strani, kar je vodilo k vnovičnemu nasilju in preganjanju, o trenutnih pogajanjih pa velja mnenje, da bodo uspešna le, če se obe strani zavežeta k trdnemu premirju in se odpovesta orožju. Hipotezi, ki sem si ju zastavila na začetku diplomskega dela, lahko torej zavrnem, saj trenutno premirje izgleda obetavno, navkljub temu, da so pogajanja vmes obstala na mrtvi točki. Vpleteni strani sta bolj kot kdaj koli odločeni poiskati dolgoročno, demokratično rešitev. Vlada je poleg reform iz področja jezikovnih in kulturnih pravic, ki so bile sprejete v zadnjem desetletju, pred kratkim potrdila zakon o pomilostitvi kurdskih borcev, ki so odložili orožje, v bližnji prihodnosti pa želi omiliti tudi zakonodajo na področju boja proti terorizmu ter urediti pravno podlago za uvedbo kurdskega jezika v državne šole. S tovrstnimi zakonskimi spremembami, ki so predmet zahtev kurdske manjšine ter s preventivnimi ukrepi za boj proti terorizmu, turška vlada izpolnjuje svoj del odgovornosti v turško-kurdskem sporu, saj odvrča od nasilja ter zmanjšuje možnost radikalizacije. Tudi Kurdi s PKK na čelu v okviru mirovnega procesa ravnavajo odgovorno, saj za dosego svojih ciljev, tako kot vlada, ne uporabljajo več nasilnih metod, pač pa diplomacijo in zdi se, da ne nameravajo ponovno poseči po orožju. O terorističnih napadih na jugovzhodu Turčije oblasti že kar nekaj časa niso poročale, miroljubno reševanje kurdskega vprašanja pa, poleg večinskega prebivalstva, ki je naveličano dolgoletnega nasilja, podpira tudi zaprti vodja PKK, Abdullah Öcalan. Zdi se, da je demokratična rešitev spora, ki bi ugajala obema vpletenima stranema bližje kot kdaj koli doslej, vendar le, če bosta tako vlada kot PKK dosledni pri izpolnjevanju izpogajanih dogovorov.

8 LITERATURA

- 1) Assembly of Turkish American Associations. 2014. *PKK's Involvement in Drug Trafficking*. Dostopno prek: http://www.ataa.org/reference/pkk/pkk_drug.html (15. julij 2014).
- 2) Bilgi, Seniz. 2011. Multi-Faceted Approach to Radicalization in Terrorist Organizations. V *Multi-Faceted Approach to Radicalization in Terrorist Organizations*, ur. Ihsan Bal, Suleyman Ozeren in Mehmet Alper Sozer, 11–21. Amsterdam: IOS Press.
- 3) BBC. 2014. *Kemal Atatürk (1881-1938)*. Dostopno prek: http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/ataturk_kemal.shtml (17. junij 2014).
- 4) Central Intelligence Agency. 2014. *The World Factbook*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html> (3. julij 2014).
- 5) Cerrah, Ibrahim. 2008. Countering Terrorism in a Democratic Society: The Turkish Case. V *Social Dynamics of Global Terrorism and Prevention Policies*, ur. Nilay Çabuk Kaya in Aykan Erdemir, 139–45. Amsterdam: IOS Press.
- 6) *Charter of United Nations*. 1945. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter6.shtml> (23. julij 2014).
- 7) *Constitution of Republic of Turkey*. 1982. Dostopno prek: http://www.constitution.org/cons/turkey/turk_cons.htm (18. marec 2014).
- 8) Council of Europe. 2014. *Turkey*. Dostopno prek: <http://www.coe.int/en/web/portal/turkey> (13. marec 2014).
- 9) Davis, Paul K., Eric V. Larson, Zachary Haldeman, Mustafa Oguz in Yashodhara Rana. 2012. *Understanding and Influencing Public Support for Insurgency and Terrorism*. Santa Monica: RAND Corporation.

- 10) Demiralp, Seda. 2007. The Rise of the Periphery and Peripheralization of the Center: Moderation of Islamic and Kurdish Extremism in Turkey. V *Understanding and Responding to the Terrorism Phenomenon: A Multi-Dimensional Perspective*, ur. Ozgur Nikbay in Suleyman Hancerli, 116–23. Amsterdam: IOS Press.
- 11) Denber, Rachel. 2004. *Turkey: Continuing Restrictions on Freedom of Assembly*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/news/2004/04/27/turkey-continuing-restrictions-freedom-assembly> (21. julij 2014).
- 12) Deschner, Günther. 2007. *Kurdi: Narod brez države: Zgodovina in upanje*. Ljubljana: Modrijan.
- 13) Dismorr, Ann. 2008. *Turkey Decoded*. London: Saqi.
- 14) *Dnevnik*. 2014. Na predsedniških volitvah v Turčiji zmagal Erdogan, 10. avgust. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/svet/vec-kot-52-milijonov-turkov-med-tremi-kandidati-izbira-predsednika-> (11. avgust 2014).
- 15) Ensaroğlu Yilmaz. 2013. Turkey's Kurdish Question and the Peace Process. *Insight Turkey* 15 (27). Dostopno prek: http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/20130415155719_15_2_2013_ensaroglu.pdf (5. julij 2014).
- 16) Ergil, Doğu. 2000. The Kurdish Question in Turkey. *Journal of Democracy* 11 (3). Dostopno prek: https://muse.jhu.edu/login?auth=0&type=summary&url=/journals/journal_of_democracy/v011/11.3ergil.html (14. julij 2014).
- 17) *Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin*. 1953. Dostopno prek: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLV.pdf (8. julij 2014).

- 18) Fakulteta za družbene vede. 2014. *Navodila za urejanje znanstvenih in strokovnih besedil*. Dostopno prek: <http://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/dodiplomski-studij-1-stopnje/navodila-za-urejanje-znanstvenih-in-strokovnih-besedil.pdf?sfvrsn=18> (15. julij 2014).
- 19) FIEP. 2013. *Turkish Gendarmerie*. Dostopno prek: <http://www.fiep.org/member-forces/turkish-gendarmerie/> (17. julij 2014).
- 20) Gergin, Nadir, Fatih Balci in Sevki I. Eldivan. 2009. Turkey's Counter Terrorism Policies Against The PKK: The "Fish" or the "Water"? V *Building Terrorism Resisting Communities: Together Against Terrorism*, ur. Siddik Ekici, Ahmet Ekici, David A. McEntire, Richard H. Ward in Sudha S. Arlikatti, 264–83. Amsterdam: IOS Press.
- 21) Guclu, Idris in Bilal Sevinc. 2011. The Impact of Information Society on Terrorism and Counterterrorism: A Case Study of Turkey. V *Counter Terrorism in Diverse Communities*, ur. Siddik Ekici, 136–44. Amsterdam: IOS Press.
- 22) Gürses, Emin. 2008. Ideological Basis and Tactics of Organized Ethnic Terrorism: The Cases of IRA, ETA, and PKK. V *Social Dynamics of Global Terrorism and Prevention Policies*, ur. Nilay Çabuk Kaya in Aykan Erdemir, 75–96. Amsterdam: IOS Press.
- 23) Humanium. 2014. *The Convention on the Rights of the Child: Signatory States and Parties to the Convention*. Dostopno prek: <http://www.humanium.org/en/convention/signatory-states/> (14. julij 2014).
- 24) Human Rights Watch. 2010. *Protesting as a Terrorist Offense: The Arbitrary Use of Terrorism Laws to Prosecute and Incarcerate Demonstrators in Turkey*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/turkey1110webwcover.pdf> (18. junij 2014).

- 25) ICNL. 2014. *NGO Law Monitor: Turkey*. Dostopno prek: <http://www.icnl.org/research/monitor/turkey.html> (21. julij 2014).
- 26) Karimova, Nigar in Edvard Deverell. 2001. *Minorities in Turkey*. Stockholm: Utrikespolitiska institutet.
- 27) Kaya, Nurcan in Clive Baldwin. 2004. *Minorities in Turkey. Submission to the European Union and the Government of Turkey*. Dostopno prek: www.minorityrights.org/download.php?id=183 (18. marec 2014).
- 28) Kinnane, Derk. 1970. *The Kurds and Kurdistan*. London: Oxford University Press.
- 29) Kuru, Ahmet T. in Alfred Stepan, ur. 2012. *Democracy, Islam and Secularism in Turkey*. New York: Columbia University Press.
- 30) LegislationLine. 2011. *Turkey: Counter-Terrorism*. Dostopno prek: <http://www.legislationline.org/topics/country/50/topic/5> (3. julij 2014).
- 31) *Law on Fight Against Terrorism*. 2010. Dostopno prek: <http://www.legislationline.org/topics/country/50/topic/5> (3. julij 2014).
- 32) Mandalawi, Sazan M. 2011. *How accurate is it to describe the PKK as a narcoterrorist organization?* Dostopno prek: https://www.academia.edu/1537217/How_accurate_is_it_to_descirbe_the_PKK_as_a_narcoterrorist_organisation (8. avgust 2014).
- 33) *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah*. 1966. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/Mednarodnipakt_drzavljanskih_politicnih_pravicah.pdf (10. marec 2014).
- 34) Miholič, Andrej. 2012. Kurdi v Turčiji-zanemarjena petina. *Delo*, 3. maj. Dostopno prek: <http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/kurdi-v-turciji-zanemarjena-petina.html> (11. februar 2014).

- 35) Ministry of Foreign Affairs. 2007. *Political Reforms in Turkey*. Dostopno prek: <http://www.abgs.gov.tr/files/pub/prt.pdf> (17. julij 2014).
- 36) Nikbay, Ozgur, Cindy J. Smith in Ekrem Mus. 2007. Suicide Attacks as a Devastating Terrorist Modus Operandi: An Updated Evaluation of Turkish Cases. V *Understanding and Responding to the Terrorism Phenomenon: A Multi-Dimensional Perspective*, ur. Ozgur Nikbay in Suleyman Hancerli, 73–90. Amsterdam: IOS Press.
- 37) Onay, Abdulkadir. 2008. *PKK Criminal Networks and Fronts in Europe*. Dostopno prek: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/pkk-criminal-networks-and-fronts-in-europe> (7. julij 2014).
- 38) Roth, Jürgen. 1981. *Kurdi: geografija zatiranih*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- 39) *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 2005. Ljubljana: DZS. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (7. junij 2014).
- 40) Smolej, Gregor. 2003. *Kaj je terorizem?* Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 41) Soban, Branko. 2011. Kurdi in Turčija: previsok volilni prag, nedotakljiva ustava in jezik ulice. *Delo*, 15. julij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/svet/kurdi-in-turcija-previsok-volilni-prag-nedotakljiva-ustava-in-jezik-ulice.html> (5. april 2014).
- 42) *Splošna deklaracija o človekovih pravicah*. 1948. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/CP/Zbornik/SPLOSNA_DEKLARACIJA_O_CLOVEKOVIH_PRAVICAH_-_F.pdf (8. junij 2014).
- 43) Svet Evrope. 1994. *Okvirna konvencija o zaščiti narodnih manjšin*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_AtGlance/PDF_Text_FCNM_sl.pdf (9. junij 2014).
- 44) Štrukelj, Matej. 2004. *Pogajanja v diplomaciji kot sredstvo vplivanja v mednarodni politiki*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- 45) Švegelj, Karmen. 2014. Turški parlament za obnovo mirovnega procesa s Kurdi. *RTV Slovenija*, 10. julij. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/turski-parlament-za-obnovo-mirovnega-procesa-s-kurdi/341666> (10. julij 2014).
- 46) *The Economist*. 2014. Turkey and the Kurds: Dreams of Kurdistan, 5. julij. Dostopno prek: <http://www.economist.com/news/europe/21606297-buoyed-recent-success-their-iraqi-brethren-kurds-turkey-look-hopefully> (6. julij 2014).
- 47) *The Guardian*. 1999. Kurdish Rebels Say They Will Heed Ocelan's Call for Cease-Fire, 5. avgust. Dostopno prek: <http://www.theguardian.com/world/1999/aug/05/kurds> (17. avgust 2014).
- 48) The United Nations Human Rights Treaties. 2004. *Turkey: CCPR*. Dostopno prek: http://www.bayefsky.com/html/turkey_t2_ccpr.php (20. marec 2014).
- 49) *Treaty of Lausanne*. 1923. Dostopno prek: http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne (17. junij 2014).
- 50) Turkish National Police. 2012a. *Counter Terrorism Units*. Dostopno prek: http://www.egm.gov.tr/EN/Pages/tnp_counter_terrorism.aspx (21. julij 2014).
- 51)--- 2012b. *National Legislation/Legal Framework*. Dostopno prek: http://www.egm.gov.tr/EN/Pages/national_legislation.aspx (21. julij 2014).
- 52)--- 2012c. *Preventive Policing in Counter Terrorism*. Dostopno prek: http://www.egm.gov.tr/EN/Pages/preventive_policing_in_counter_terrorism.aspx (21. julij 2014).
- 53)--- 2012d. *Terrorism*. Dostopno prek: <http://www.egm.gov.tr/EN/Pages/terrorism.aspx> (21. julij 2014).

- 54) United Nations Human Rights. 2014. *International Covenant on Civil and Political Rights: Status of Ratification, Reservations and Declarations*. Dostopno prek: <http://www2.ohchr.org/english/> (13. marec 2014).
- 55) Watts, Nicole F. 2010. *Activists in Office: Kurdish Policies and Protest in Turkey*. Seattle: University of Washington Press.
- 56) Yavuz, Hakan M. 2005. Kurdish Nationalism in Turkey. V *Nationalism and Minority Identities in Islamic Societies*, ur. Maya Shatzmiller, 229–63. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- 57) Yildiz, Kerim in Noam Chomsky. 2005. *Kurds in Turkey: EU Accession and Human Rights*. London: Pluto Press.
- 58) Zaman, Amberin. 1999. Turkey Celebrates Capture of Ocalan. *Washington Post*, 18. februar. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/daily/feb99/ocalanturkey18.htm> (3. maj 2014).